Літаратурная Беларусь

Выпуск №7 (131)
(ліпень)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ
Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

lit-bel.org
novychas.by

Змест

«Паўстань, народ! Прачніся, беларусе!»

Юбілейны год Янкі Купалы

Слова «прарок» тлумачыцца як прапаведнік волі Бога, пасланы Богам, прадказальнік будучыні, вяшчун. Абраннікаў на гэтую ролю ў жыцці мінулым, цяперашнім і будучым няшмат.

Кожнаму народу даюцца свае прарокі, хоць іхняя дзейнасць мае агульналюдскае гучанне. І тыя, абраныя, ведалі аб сваім пакліканні, аб сваім прызначэнні на зямлі. У іх пераліку — і геніяльны беларускі паэт Янка Купала.

Па ўсведамленні значнасці і ролі ў духоўным станаўленні нацыі, выхаванні беларускай самасвядомасці Янку Купалу можна лічыць наступнікам Францыска Скарыны, які ў перакладзеных і выдадзеных ім кнігах Святога Пісання на знак уласнай годнасці і гонару змясціў свой партрэт.

Але для таго, каб адпаведнае ўсведамленне выспелілася, патрэбны час. Той час, калі падсвядомае пакуль адчуванне-прадчуванне не акрэсліцца канчаткова і ўвасобіцца ў высокія паэтычныя радкі. Напачатку мы бачым якраз прадчуванне:

Кожны край мае тых, што апяваюць,
Чым ёсць для народа ўпадак і хвала,
А беларусы ж нікога не маюць,
Няхай жа хоць будзе Янка Купала...
(«Я не паэта», 1905–1907)

Сапраўды, беларусы займелі Янку Купалу, якога чакалі цягам стагоддзяў, калі перажывалі нацыянальны ўціск то з захаду, то з усходу, калі ўжо зусім амаль маглі забыцца на сваю слаўную мінуўшчыну, на «залатое» XVI стагоддзе старабеларускай дзяржавы, пік уздыму нацыянальнага духу.

Цягам наступных гадоў у вершах паэта ўсё больш выразна акрэсліваецца голас прарока, бо прароцтвы, заклікі, прадбачанні гучаць на адпаведным узроўні:

І беларус можа змясціцца
Ў сям'і нялічанай славян!...
Не пагасіць вам праўды яснай:
Жыў беларус і будзе жыць!..
(«Ворагам беларушчыны», 1907)

І ад краю да краю ўсё далей і далей
Моц мая разальецца нязможанай хваляй,
Песняры аба мне будуць песні складаць,
Народ будзе іх пець і мяне праслаўляць...
(«Маладая Беларусь», 1909)

Але надыходзіць час гаварыць аб прароках напрост, бо той перыяд для беларускай нацыі — якраз этап станаўлення, і калі ён будзе ўпушчаны, то гэта можа стаць незваротнасцю.

Помнік паэту скульптара Анатоля Анікейчыка

Калі прыгнецены няпраўдай
Які знябудзецца народ, —
Тады з'яўляюцца прарокі
І ўсенародны клічуць сход...
(«Калі пачнуць...», 1912)

Здаецца, усё проста. Але Янка Купала цудоўна ведаў тое, што Ісус сказаў сваім спакушальнікам: «Не бывае прарока без пашаны, хіба толькі на бацькаўшчыне сваёй, і ў доме сваім». Ты ідзеш да сваіх родных людзей, супляменнікаў са сваім паднебным словам — а ці патрэбны ты ім? Ці патрэбны прарок, «пасол святла», які задае балючыя пытанні і заклікае:

Дзе вашы песні жыватворны?
Дзе ў вас прарокі й дудары,
Што над пагібельнасцю чорнай
Віталі б полымем зары?...
Пара у рукі браць паходні,
Ўставаць, ісці, ноч асвятляць!
Бо што не возьмеце сягоння,
Таго і заўтра вам не ўзяць...

На што людзі адказваюць прагматычна-адстаронена:

— Па колькі нам дасі чырвонцаў,
Калі мы пойдзем за табой?
(«Прарок», 1912)

Але магчымае неразуменне народа, калі «няма прарока ў сваёй Айчыне», ужо не спыніць творцу — ён будзе без прыпынку ісці далей і несці свае слова. Бо гэта яго пакліканне, яго місія, дзеля якой яму дадзены дар і дзеля чаго ён пасланы на зямлю. Апафеозам разумення Янкам Купалам свайго прарочага прызначэння стаў поўны драматычнага напружання эпічны філасофска-хрысціянскі санет «Сярод магіл». У савецкія часы верш не друкавалі, яго быццам і не было ў творчай спадчыне Янкі Купалы. Між тым, гэта, на мой погляд, адзін з шэдэўраў паэта.

Сярод магіл, на плечы ўзняўшы крыж свой,
стану,
Як пасланец з магіл ад спячых там
прарокаў,
І ў даль сягну, дзе толькі можа
сягнуць вока,
І скрозь туды, дзе вольнай думкаю дастану.
І кліч пушчу скрозь ад кургану да кургану,
Як віхраў лёт па ўсёй бязмежнасці
шырокай,
Кліч-заклінанне векавечнага зароку,
Што ў гуслях толькі дрэмле,
ў песню ўчараваны.
Прадсмертнаю кляцьбой канаючага раба,
Малітвай грэшніка, зарэзаўшага матку,
Звярнуся к сонцу, сонцу без канца
й пачатку.
Хай спаліць мне душу, як ствол
разбіты граба.
Хай вочы высмаліць, як кветку
ў ліллі слабай,
Але і крыж мой спапяліць хай папарадку!
(«Сярод магіл», 1915)

Янка Купала ў гэтых радках адназначна ўсведамляе, што нясе свой крыж прарока, што ён пераемнік лепшых людзей Айчыны праз усю яе гісторыю, якія таксама аддавалі свой творчы імпэт і духоўныя сілы на служэнне Бацькаўшчыне. І ніхто ў яго гэтага паклікання не адбярэ, хіба што знікне, спапялёны, крыж. Уласна, вобраз крыжа ўжо і не з прарокамі кліча рэфлексіі, а са Збаўцам.

Якая моцная і нечаканая вобразнасць у вершы, асабліва ў апошніх трохрадкоўях!

Прарочых слоў, заклікаў, прадвесцяў шмат у паэзіі Янкі Купалы. І сёння мы можам сказаць, што сваю ролю як прарок нацыянальнага Адраджэння паэт Янка Купала спраўдзіў напоўніцу. Ён клікаў да Беларусі — і людзі прыйшлі да яе.

Паўстань, народ! Прачніся, беларусе!
Зірні на бацькаўшчыну, на сябе!
Зірні, як вораг хату і зямлю раструсіў,
Як твой навала злыдняў скарб грабе!..
Сваю магутнасць пакажы ты свету, —
Свой край, сябе ў пашане мець прымусь.
Паўстань, народ!..
З крыві і слёз кліч гэты...
Цябе чакае маці-Беларусь!
(«Свайму народу», 1918)

Паэт тэму прарока фармальна згортвае ў вершы «Паўстань». Тут таксама заклікі — паўстаць прароку, песняру, ваяку, уладару. Калі ўсё спраўдзіцца цалкам (а гэта азначае нішто іншае, як увасобленую дзяржаўнасць Беларусі), тады паэт нёс свой крыж не дарма.

Паўстань, з народу нашага прарок,
Праяваў буралломных варажбіт.
І мудрым словам скінь з народу ўрок,
Якім быў век праз ворагаў спавіт!
Збяры ў адну усю Беларусь сям'ю,
Вазьмі з яе прысягу і зарок,
Што не прадасць сябе, сваю зямлю...
Зняць путы Бацькаўшчыне ўстань,
прарок!
(«Паўстань», 1919)

Але годзе заклікаў. Усё, напісанае Янкам Купалам да таго часу, якраз і сведчыла, што ў беларусаў з'явіўся свой прарок, свой песняр, нават духоўны ўладар. Адно што не ваяр у найпрасцейшым сэнсе слова як рэальны абаронца Айчыны. Прароча ведаў гэта і сам паэт. Свой уклад у духоўнае адраджэнне нацыі Янка Купала вызначыў так:

Так іншай не знаўшы навукі і школы,
Ў пацёмках шукаў і знайшоў Божы дар;
Цяпер маймі скарбамі — думы-саколы,
Цяпер беларускай я песні ўладар.
(«Мая навука», 1919)

...На жаль, шмат чаго, аб чым прароча гаварыў вялікі беларускі песняр, застаецца актуальным і ў нашым часе. Працэс нацыятворства і беларускага дзяржавабудаўніцтва працягваецца. Але нам сёння значна прасцей выконваць гэтую ўрачыстую і цяжкую справу, бо мы маем сваіх прарокаў, песняроў, ваяроў і ўладароў...

Уладзімір Мароз

Спадчына братоў Гарэцкіх

У Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры адбылася штогадовая Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя — XXV Гарэцкія чытанні «Максім і Гаўрыла Гарэцкія. Жыццё і творчасць».

Сёлетняя канферэнцыя была прысвечана літаратурна-мастацкай і навуковай дзейнасці братоў Гарэцкіх. Вучоныя, літаратурныя крытыкі, пісьменнікі і журналісты дапамагаюць адкрываць новыя старонкі дзейнасці братоў Гарэцкіх.

Ва ўступным слове да ўдзельнікаў і гасцей мерапрыемства дырэктар Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры Дзмітрый Яцкевіч падзякаваў арганізатарам за руплівасць. Неабходна і далей працаваць па папулярызацыі спадчыны братоў Гарэцкіх.

Акадэмік НАН Беларусі Радзім Гаўрылавіч Гарэцкі праінфармаваў грамадскасць пра важныя падзеі і публікацыі ў друку, якія адбыліся цягам прамінулага года. Выйшаў з друку зборнік матэрыялаў XXIV Гарэцкіх чытанняў, Алена Ярмоленка абараніла дысертацыю ў Гомельскім універсітэце імя Францыска Скарыны, з’явіўся шэраг артыкулаў на старонках «Звязды», « Народнай волі» і « Нашага слова».

Маштабную працу мінулага года прааналізаваў слынны знаўца спадчыны братоў Гарэцкіх член-карэспандэнт НАН, доктар філалагічных навук Міхась Мушынскі. Ён засяродзіў увагу на неабходнасці стварэння гісторыі ўплывовых дынастый, у прыватнасці, дынасты Гарэцкіх. Радавод сям’і Гарэцкіх ахоплівае 79 асоб. Заслугоўваюць увагі даследчыкаў Еўфрасіння Гарэцкая, маці пісьменніка і акадэміка, Леаніла Чарняўская –жонка Максіма Іванавіча, Ларыса Восіпаўна, жонка Гаўрылы Іванавіча і іншыя. У гэтых асобах выяўляецца непаўторнасць і адметнасць душы народа.

Браты Гарэцкія аказалі значны ўплыў на навуковае, літаратурнае і культурнае жыццё Беларусі, на педагогіку і сцэнічнае жыццё. П’еса «Дзве душы» паспяхова ідзе на сцэне ў Нацыянальным акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы ў Мінску.

Са змястоўнымі паведамленнямі ў пленарным пасяджэнні выступілі доктар філалагічных навук Тамара Тарасава і кандыдат філалагічных навук Сяргей Запрудскі з Мінска.

Эла Дзвінская, фота аўтара

Нашы падарункі Фінляндыі

Сёлета Фінляндыя адзначае 100-гадовы юбілей сваёй дзяржаўнай незалежнасці.

Да гэтай слаўнай даты Беларусь, якая святкуе 500-годдзе свайго кнігадруку, падрыхтавала краіне Суомі некалькі кніжных падарункаў.

Несумненна, самы важкі з іх — леташні выхад апрацаванага яшчэ ў 1835 годзе Эліасам Лёнратам карэла-фінскага эпасу «Калевала». На сённяшні дзень гэта самы буйны, на 23 000 радкоў, паэтычны тэкст на беларускае мове, а з’явіўся ён дзякуючы шматгадовым тытанічным высілкам Якуба Лапаткі.

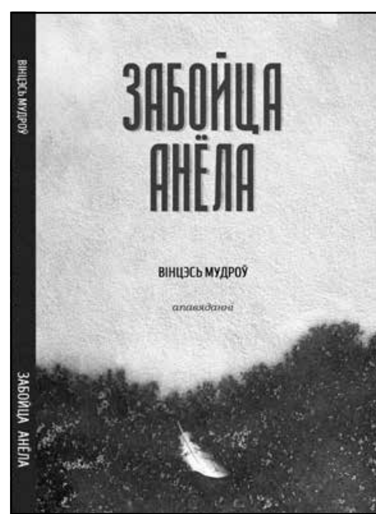
Дзякуючы найперш гэтаму перакладчыку ў выдавецтве Уладзіміра Сіўчыкава сёлета пабачыла свет і кніга «100 сацыяльных інавацый з Фінляндыі» (аўтар-укладальнік — грамадскі дзеяч, лекар, нядаўні дэпутат фінскага парламенту Ілка Тайпале). Тамсама выйшла і ўжо была прэзентавана публіцы напісаная «нашым чалавекам у Хельсінках» Якубам Лапаткам «Кароткая граматыка фінскай мовы» з выдавецкай серыі «Беларускія ЕўраГраматыкі».

На інфармацыйна-адукацыйнай пляцоўцы «Цэнтр шведскіх даследванняў» і ў канферэнц-зале сталічнага гатэля «DoubleTree by Hilton» аматары гісторыі змаглі азнаёміцца і з кнігаю Хенрыка Мейнандэра «Гісторыя Фінляндыі. Лініі, структуры, пераломныя моманты», якую пераклала са шведскай мовы Вольга Рызмакова, аматары паэзіі — з «Выбранымі вершамі» культавай фінскай паэткі Катры Вала, узноўленымі па-беларуску зноў жа Якубам Лапаткам, а маладыя бацькі маглі прыгледзець свайм дзеткам кніжку Ціма Парвела «Эла і сябры» ва ўзнаўленні Алены Казловай.

Раіна Шастак

Зямля пад чорнымі крыламі

Можна было б напісаць, што гэты аўтар знаходзіцца наводдаль ад асноўных тэндэнцый беларускай прозы, калі б не знаходзіліся там жа і ўсе астатнія аўтары: бо даўно разышліся сцежкі-дарожкі ўтаптаных кірункаў, ды і еднасць былых таварystваў з іх маніфестамі і няўлоўным прысмакам «агульнага» выглядае дастаткова сумнеўнай. Цяпер кожны сам па сабе — камусьці гэта прыемна, у кагосьці выклікае раздражненне.

Не ведаю, мне дык такая свабода, нягледзячы на ейную нацыянальную змрочнасць, даспадобы. Калі не трэба фінішаваць першым, можна плысці так, як хочацца табе, а не трэнеру. Гэткі заплыў адзіночак у бяскрайнім акіяне мовы, уласна кажучы, і ёсць літаратурны працэс.

У новай кнізе Вінцэся Мудрова «Забойца анёла» (бібліятэка Саюза беларускіх пісьменнікаў) мне пабачыўся свядомы супраціў канкрэтным з’явам, з якімі асацыюецца ягонае, аўтарава, імя. Тут ствараецца ўмоўны свет, без маркераў часу і месца, што для Мудрова — вядомага сваім полацкім мінулым — у нейкім сэнсе становіцца магчымасцю адкаснуцца ад «полацкага тэксту»...

Вінцэсь Мудроў быў адным з найцікавейшых археолагаў савецкага абсурду. Пэўным апафеозам штудыяў у гэтым кірунку стаў «Альбом сямейны» з «Бібліятэкі Свабоды» — адмысловы этналінгвістычны слоўнік, які й праз дваццаць гадоў стане добрай дапамогай пачаткоўцам у галіне савецкай этнаграфіі. У «Альбоме» былі змяшаныя бязлітасная іронія і цёплая настальгічная ўсмешка, якая ўзнікае кожнага разу, як раптам занурышся ў час дзяцінства й юнацтва.

Супаставіць жа «Альбом сямейны» з новай названай кнігай — немагчыма. «Забойца анёла» максімальна аддалены ад слоўнікавай яснасці; гэта збор успамінаў і візіяў «цёмнага лорда», з загадкавымі персанажамі, неартыкуляванымі знакамі бяды, містычным дэтэрмінізмам, інстынктыўнымі парываннямі сюжэтаў пры ўладзе паноўнай навелістычнай кампазіцыі.

Згаданая містыка ў кнізе В. Мудрова («Кава апоўначы», «Карты не хлусяць», «Светлай ноччу», «Ведзьма» і інш.) спалучаная з вульгарным, нізавым, гэта нібы ўказанне на тое, што толькі ў маргіналізаваным, рэдукаваным свеце магчымыя трансфармацыі свядомасці: галюцынацыі, прымхавыя фобіі. «Містык» быццам замыкае сябе ў пэўны лад мыслення, і гэта можа адбыцца пад уздзеяннем вонкавых чыннікаў. Можна раскатурхаць сваю эмацыйнасць алкаголем, пажадай, імпульсіўнасцю, няспраўджаным чаканнем. Герой на пачатку апавядання паказваецца, умоўна кажучы, нармальным, але ў ходзе тэксту зазнае метамарфозы. Гэта мог бы быць класічны і нават традыцыйны псіхалагізм у прозе, калі б аўтар «Забойцы анёла» не ішоў крыху далей: псіхалагічны зрыў ён ператварае ў вар’яцтва, і героя абступае навакольны свет ды з’ядае яго.

Іронія і настальгічная ўсмешка ператвараюцца ў татальны чорны абсурд, з перверсіямі й расчлянёнкай. Калі і ўсплывае савецкая рэчаіснасць, нейкія ўмоўныя 70-я ў нейкім дастаткова ўмоўным топасе-акварыюме, то і яны, нібыта сто разоў ужываная старая рэч, з мілай штукенцы робіцца звыродлівым і абрыдлым Ding an sich (рэччу ў сабе), чаго не можаш пазбавіцца, бо прыліпла смалой, і цягаеш яго паўсюль, і выклікае яно толькі нянавісць.

У гэтым чорным гумары абсурдысцкай кнігі Вінцэся Мудрова бачыцца і адлюстраванне стомленасці грамадства ад савецкай тэмы, зашмальцаванай пальцамі ідэолагаў богведама колькіх пакаленняў. Замкнёнае кола агляду, утыканае квадратна-гнездавым метадам у галовы, са сталінымі-ленінымі-гальштучкамі, урэшце перастае выклікаць якую-кольвечы настальгію.

Гэта ўжо не смешна. Гэта проста балюча.

Ціхан Чарнякевіч, svaboda.org

Memoria. Памёр Ігар Жук

30 чэрвеня на 61 годзе жыцця адышоў у іншы свет вядомы беларускі літаратуразнавец, літаратурны крытык і гісторык літаратуры, прафесар Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы, сябар Саюза беларускіх пісьменнікаў Ігар Жук.

Ігар Васільевіч Жук нарадзіўся ў 1957 годзе ў вёсцы Зані на Мядзельшчыне. Скончыў філфак БДУ і аспірантуру пры ім. Займаўся тэорыяй празаічнага рытму, абараніў кандыдацкую і доктарскую дысертацыі па літаратуры, выкладаў на філалагічным факультэце Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы, у апошні час працаваў прафесарам кафедры беларускай філалогіі.

Дзякуючы Ігару Жуку ўпершыню ў гісторыі літаратуразнаўства быў апісаны механізм атрымання з дапамогай камп’ютарнай апрацоўкі тэксту метрычных аўтарскіх эталонаў і разгледжана сістэма іх дынамічнага ўзаемадзеяння (манаграфія «Празаічны тэкст: дынаміка рытмавага існавання»). «Рытмічны інстынкт», адлюстраваны ў іх, адкрыў дадатковыя магчымасці для аналізу асаблівасцяў мастацкага стылю майстроў беларускай прозы: Янкі Брыля, Васіля Быкава, Максіма Гарэцкага, Івана Мележа, Кузьмы Чорнага. Ігар Жук — аўтар кнігі літаратуразнаўчых эцюдаў «Сустрэчны рух».

Зусім нядаўна, 13 чэрвеня, Сакратарыят Саюза беларускіх пісьменнікаў віншаваў Ігара Васільевіча з 60-годдзем, а некалькі дзён таму старшыня Гродзенскай абласной філіі СБП Валянцін Дубатоўка ўручыў Ігару Жуку памятны віншавальны адрас...

— Літаратар, пісьменнік нацыянальнага маштабу, — адзначыў на жалобнай паніхідзе Валянцін Дубатоўка. — Такія людзі заўсёды пакідаюць пасля сябе след і працы, якія мы будзем вывучаць яшчэ доўгія-доўгія гады. І менавіта вось такія людзі, як Ігар Васільевіч, паміраюць ад сэрца. Бо ён заўсёды перажываў, усё глыбока браў да душы. Калі ўступалі ў наш Саюз маладыя пісьменнікі, ён пра кожнага ўсё ведаў, што яны пісалі і па 10, і па 20 гадоў. Усё гэта праходзіла праз сэрца, праз душу...

Паніхіда за супакой прайшла ў Свята-Пакроўскім праваслаўным саборы Горадні, а пахаваны Ігар Жук быў у вёсцы Гожа Гарадзенскага раёна.

Сакратарыят Саюза беларускіх пісьменнікаў шчыра смуткуе з нагоды сыходу вядомага беларускага крытыка і літаратуразнаўцы і выказвае спачуванні родным і блізкім спачылага.

Прэс-служба СБП

«Рэлікты рэлігіі і міфалогіі»

(Ці пазычаў Ян Баршчэўскі сюжэты ў езуітаў?)

Ці мог Ян Баршчэўскі пераняць сюжэт для сваёй аповесці пра ката Варгіна з езуіцкіх крыніцаў? Справаздача рыжскага езуіцкага экзарцыста гэтага не выключае...

Гартаючы выдадзеную летась у Вільні дакументальную кнігу «Рэлікты рэлігіі і міфалогіі балтаў», натыкнуўся на вытрымку з лацінамоўнай езуіцкай справаздачы 1607 года. У ёй езуіцкі святар «П. Фелікс (Людзік)» (P. Felix [Luedigk]) з Рыгі апісвае, як ён ездзіў да аднаго шляхціча, якому трызніліся мроі. Гэтая справаздача ўзятая з «Аналаў» Рыжскай езуіцкай калегіі, што былі перадрукаваныя ў Рызе ў 1941 годзе ў выданні «Крыніцы па гісторыі Латвіі ў архівах Ордэна езуітаў».

Аповед рыжскага езуіта прыцягнуў увагу тым, што ён перагукаецца з адной з аповесцяў Яна Баршчэўскага, змешчанай у яго кнізе «Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях», якая ўпершыню была выдадзена па-польску ў Пецярбургу ў 1846 годзе. Вось ён:

«Адзін шляхціч аднойчы ў сябе ў маёнтку гуляў уздоўж ракі, яму паказалася нейкая птушка, якая ўсё ніяк ад яго не адставала, радавала яго салодкімі песенькамі і спрабавала адвабіць як мага далей ад дома. Ідучы за ёй, ён дужа забавіўся. Урэшце пачуў галасы: «Пакайся, пакайся». Напалоханы, ён вярнуўся дамоў, але вось тая ж птушка праз акно ўлятае ў пакой і, сеўшы пасярэдзіне яго, то спявае, то галасам кажа: «Пакайся». Урэшце знікла.

Потым паказалася жанчына ці, хутчэй, у асобе замужняй жанчыны яе ўласны прывід. Яна не давала яму ніякага перадыху. Склікаў сямейнікаў, а таксама тую жанчыну з мужам. Яе абвінавачвае і палохае, каб яна прызналася, што начаравала ці зрабіла чагосьці падобнага. Яна адмаўляецца. Тады ён, моцна спалохаўшыся, загадвае яе мужу хутка чацверыкам коней ехаць па ксяндза, які, як ён думаў, знаходзіцца ў нашым маёнтку. Калі там знайшоў, прылятае ў Рыгу з просьбай ад таго пана, каб як мага хутчэй прыехаў ксёндз.

Тым часам яму паказваюцца ўсякія прывіды і ўвесь пакой запаўняюць мядзведзі, ваўкі, рапухі, змеі, скарпіёны і іншыя падобныя істоты, якія поўзаюць па лавах, па сценах, па ложку. Бярэ псалмоўнік, сам з сямейнікамі спявае розныя псалмы, кажуць літаніі — нічога не дапамагае. Тады звяры лезуць яму ў горла, вушы, рот і розныя часткі цела. Бароніцца знакам крыжа, а тыя пагражаюць, што яго задушаць, калі ён не спыніцца жагнацца і спяваць літаніяў і псалмаў. Ён мужна трымаецца дзень і ўсю ноч; у такім ціску, ходзячы паўсюль, спацеў, нібы ў лазні. Спачуваюць слугі, плачуць сямейнікі.

І вось прылятаюць тры птушачкі і называюць імёнамі трох жанчын, абяцаюць спакой і вызваленне, калі ён дасць адплату. Нябога абяцае. Яму паказваюць месца. Той кладзе грошы. Але яны патрабавалі яшчэ і яшчэ, нават дайшлі да вугорскіх залатовак. Урэшце ён адыходзіць ад таго месца, а калі зноў вяртаецца, дык грошай не знаходзіць. Зноў паказваюцца ўсякія прывіды. Ён моліцца разам з усімі сямейнікамі. І зноў тыя ж птушачкі просяць грошай. Ён кладзе.

Гэтае змаганне з усімі прывідамі і птушкамі працягваецца 5 ці 6 дзён. Апроч таго, у паветры чуе тры галасы: «Пакайся, пакайся, дай водкуп, просім вызваліць душы трох жанчын», імёны якіх называюцца. Урэшце яму паказалася душа аднаго знаёмага яму шляхціча, якога неслі яшчэ тры, — душа пастаянна ў паветры гукала: «Водкупу, ахвяраў!» І так ён не меў спакою ні ўдзень, ні ўночы, нават калі быў у спальным пакоі. Пастаянна чуў крыкі ў паветры, часта на ложку яму паказваўся нібыта мядзведзь і бесперапынна — жанчына.

Урэшце я прыехаў. Ён усё расказаў. І зноў, пры маім удзеле, усё як у іншых выпадках паказвалася, і нарэшце тое, што ён сам думаў, яны яшчэ паўтаралі і на гэта адказвалі. Я распытаў пра яго жыццё. Ён расказаў. Пасля экзарцызму прыйшлі да споведзі за ўсё жыццё. Ён пакутаваў праз усе тыя ўявы, якія пастаянна патрабавалі адплаты і ахвяраў. Я яму сказаў, што ён дрэнна зрабіў, даючы грошай. Прывіды кажуць, што ўсё вернуць — і ўжо склалі ў скрыню. Прынеслі скрыню, і высветлілася мана.<...>

Ён пачуўся крыху лепш, і таму, што шмат дзён не еў і не піў, мы селі за стол. Еў, але і тады яго не пакінулі ў спакоі, бо ўсякія звяры поўзалі па лаўках і сценах, а тыя прывіды луналі ў паветры і пагражалі, што здзяруць мне скуру з галавы. Пайшлі спаць; я спаў з ім у адным пакоі. <...> Але ранкам зноў пачалі адчуваць пакуты з галавой. Я заклікаў яго другі раз спавядацца. Прывіды пагражаюць, што калі ён гэта зробіць, скруцяць шыю, а калі наважыцца прыняць святую Еўхарыстыю, дык задушаць. Ён схадзіў да споведзі і прыняў Камунію.

Адчуў сябе лепш. Хоць і дагэтуль чуе тых, хто кліча ў паветры, але ўжо не так моцна».

Ян Баршчэўскі, народжаны на беларускай Расоншчыне

Аповед рыжскага езуіта прыцягнуў увагу тым, што ён перагукаецца з адной з аповесцяў Яна Баршчэўскага, змешчанай у яго кнізе «Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях», якая ўпершыню была выдадзена па-польску ў Пецярбургу ў 1846 годзе

***

А вось пара ўрыўкаў са «Шляхціца Завальні», з 13-й аповесці «Чараўнік ад прыроды і кот Варгін» (пераклад урыўкаў — аўтара гэтых радкоў). У аповесці расказваецца, як ад гаспадара да гаспадара пераходзіў кот Варгін, як у кожнага новага гаспадара праз таго Варгіна заводзіліся розныя пачвары і як прагняў тых пачвараў з галавы чараўнік Тамаш, які адмысловымі словамі выяўляў іх і біў іх праз.

«Страх страсянуў усіх, хто на гэта глядзеў, сыпаліся з дзяцей якіясь дробныя, страшныя і дзіўныя звяркі кшталту жабак і мышак, поўзалі па пакоі і ў шчылінах шукалі сабе хованкі, іх пранізлівы піск быў невыносны для слыху. З галавы панны Зафіі выляталі матылі рознага колеру і рознай велічыні, луналі пад столлю, а маці, пазіраючы на гэта, дрыжэла ад страху і была як непрытомная. Тамаш, бачачы іх пакуты, матнуў рукой, і ўмомант матылі і ўсякія пачвары зніклі».

«Тамаш наблізіўся да гаспадара і, калі той пазіраў на яго як непрытомны, пачаў казаць чарадзейскае слова, і тады яшчэ страшнейшыя з'явы далі сябе бачыць, з усіх адтулінаў галавы пана суддзі выляталі пухіры, падобныя да мыльных бурбалак, і, пад столлю лопаючыся, пертваараліся ў жудасныя страшыдлы, лятаалі крылатыя вужы, агністыя цмокі, і якіясь пачвары снавалі над галовамі, падобныя да спарахнелых шкілетаў, з іх на падлогу падалі косці і трупныя галовы, усе там прысутныя ад немарасцевага страху самі былі падобныя да трупаў, якія паўстаюць з трунаў. Нарэшце Тамаш матнуў рукой, усе тыя вужы, цмокі і касцятрупы зніклі, і ён сам выйшаў за дзверы, пакінуўшы гаспадара і гасцей нямымі ад пераляку».

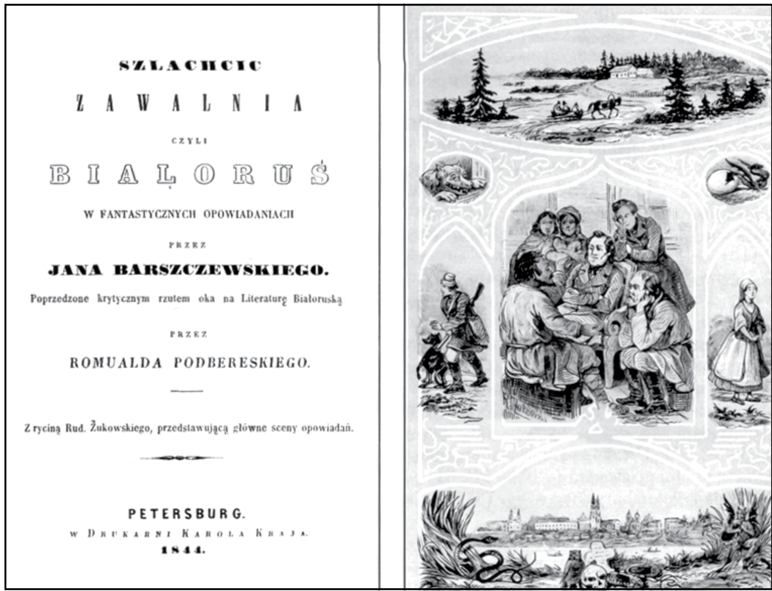
***

Як можна бачыць, выклад, стыль і праявы дужа падобныя. Толькі ў адным выпадку (аповесць Яна Баршчэўскага) аповед прынята лічыць аўтарскай мастацкай выдумкай, а ў другім выпадку (аповед езуіцкага экзарцыста) — «чыстая» дакументалістыка, прызначаная для сваіх архіваў.

Трэба адзначыць, што праўдзівасць аповесці Яна Баршчэўскага надае тое, што больш мы ніадкуль не ведаем пра такога персанажа, як кот Варгін. Значэнне гэтага імя Яну Баршчэўскаму наўрад ці было вядома — яно значыць «той, хто знясільвае». Гэтае імя — з агульнабалцкай лексікі: літоўскае vargti, латышскае vārgt, старапрускае wargtwei (значыць «знясільвацца»). А ў літоўскай маем нават прыметнік-характарыстыку varginas (націск на першы склад), што значыць «знясільвальны» (varginas darbas — «знясільвальная работа»). Ёсць, дарэчы, працяг і ў пазнейшай славянскай лексіцы: «вораг» (*vorgъ), але з пазнейшай, вытворнай семантыкай (тое, што знясільвае = кепскае, благое; кепскі, благі = вораг).

Ян Баршчэўскі вучыўся ў Полацкай езуіцкай калегіі, быў сынам уніяцкага святара, нарадзіўся ў засценку пад Расонамі. Ці мог ён пачуць тое, што пазней апісваў, ад сялянаў? Мог. Але, напрыклад, у аповесці пра чараўніка Тамаша і ката Варгіна гаворыцца аб шляхецкім маёнтку і падзеях у ім. Зусім як у рыжскіх аналах амаль за паўтара стагоддзі да выдання кніжкі Яна Баршчэўскага. Ці мог пісьменнік даведацца пра нейкія аналагічныя падзеі, калі быў у асяроддзі полацкіх езуітаў? Вось жа, таксама не выключана.

Не магчыма не заўважыць, напрыклад, і падобную структуру выкладу ў згаданай аповесці Яна Баршчэўскага ды ў рыжскіх езуіцкіх аналах. У маёнтку яго шляхецкім жыхарам не даюць спакою магічныя праявы, якія прыязджае «адольваць» чараўнік Тамаш (у Яна Баршчэўскага) ды езуіцкі ксёндз «П. Фелікс (Людзік)» (у рыжскіх аналах). Адно што ў Яна Баршчэўскага тыя праявы выяўляюцца па незвычайным слове чараўніка і знікаюць, а ў езуіцкай справаздачы канец не такі абнадзейвальны («і дагэтуль чуе, але ўжо не так моцна»).

SZLACHCIC
ZAWALNIA
CZYLI
BIAŁORUŚ
W FANTASTYCZNYCH OPOWIADANIACH
PRZEZ
JANA BARSZCZEWSKIEGO.
Poprzedzone krytycznym rzutem oka na Literaturę Białoruską
PRZEZ
ROMUALDA PODBERESKIEGO.
Z ryciną Rud. Żukowskiego, przedstawiającą główne sceny opowiadań.
PETERSBURG.
W DRUKARNI KAROLA KRAJA.
1844.

З усіх адтулінаў галавы пана суддзі выляталі пухіры, падобныя да мыльных бурбалак, і, пад столлю лопаючыся, пертваараліся ў жудасныя страшыдлы, лятаалі крылатыя вужы, агністыя цмокі

Такім чынам, няма дастатковых падставаў сцвярджаць пра выкарыстанне Янам Баршчэўскім у сваім творы езуіцкіх крыніцаў. Але з высокай верагоднасцю можна канстатаваць наступнае: тое, аб чым пісаў Ян Баршчэўскі (прынамсі, у аповесці пра ката Варгіна), магло быць не мастацкай прыдумкай аўтара, а адным з рэальна зафіксаваных выпадкаў. І зусім магчыма — з вышэй згаданай экзарцысцкай практыкі езуітаў.

Алесь Мікус

Паэт

Светлай памяці Самсона Пярловіча

Міхась ЗІЗЮК

Ён стаяў на самым сіверы. На гэтым рагу сыходзіліся ці не ўсе самыя злыя і халодныя вятры невялікага гарадскога базарчыка. Старая пляскатая драпавая кепка, з-пад якой выбіваліся ссівелыя пасмы, даўно ўжо не грэла, як і не ўкрывала ад халадоў зацяганае чорнае паліто.

Калючая пранізлівая дуйка часам адчайдушна кідалася ў твар, тады ён адварочваўся, стараючыся хоць крыху захінуцца ад пякучага холаду. Зрэшты, яму не прывыкаць — не такія маразы перажыў у чужых непрыветных краях. Колькі давялося памерзнуць на голых дошках у бараку, колькі калеў на лесапавале, на этапе — хто калі лічыў тыя дні…

Воля здавалася недасяжнаю, але надзея сагравала, не давала згінуць у страшнай гулагаўскай куламесе. Перажыў, выжыў, выстаяў, вярнуўся на родную зямлю. А безліч касцей назаўжды засталося ляжаць у той, усеянай пакутамі, крывёй і слязьмі, далёкай старане.

Ён дастаў хусцінку, адвярнуўшыся, высмаркаў вялікі, учырванелы ад доўгага стаяння на холадзе нос, і зноў схаваў яе ў кішэню. На невялікім дашчатым прылаўку ляжаў няхітры тавар — рознае, былое ва ўжытку начынне, нейкія прылады і, самае галоўнае, яго кнігі «Заяц на бярозе». З просценькім подпісам «Паэт прадае свае творы» яны сіратліва сталіся сярод нагрувашчанага жалеззя. Кніга немудрагелістая, зробленая ў мясцовай друкарні, але якой жа дарагой была яна для яго!

Людзей у гэты час няшмат, дый тыя стараліся хутчэй прабегчыся, купіць што патрэбнае, каб зноў схавацца ва ўтульных кватэрах. Яму ж не было як, яму трэба стаяць, стараючыся хоць кольвечы-што ўгандляваць — вяртаць пазыкі неабходна. А што на тавар увагі звярталі мала — дык тое звыклы малюнак. Нічога не зробіш, не гандляр ён, жыццё прымусіла стаяць.

Пракацілася чарговая халодная хваля, і ён шчыльней падаткнуў шарсцяны пярэсты шалік на худой зморшчанай шыі. Зірнуўшы ўбок, на аўтастанцыю, чамусьці адразу прыгадаў мінулае. Памяць бліскавічна азарылася ўспамінамі. Яны палезлі з глыбіні цэлымі пластамі, нібы прасіліся на паперу, каб ён занатаваў іх для нашчадкаў, каб тыя не забыліся пра жахлівае мінулае. Толькі пісаць пра перажытае ён ужо не будзе, усё, што мог зрабіць — зрабіў. Вершы, напісаныя ім, засталіся, не згінулі, іх чытаюць, і верыцца, што будуць чытаць — а там уся праўда.

І ноччу, і днём падхалімы скуляць,
Пра росквіт жыцця, пра свабоду,
Ад гэтай «свабоды» аж стогне зямля,
А ў росквіце тым — смерць народу.
Люцыпар — кат Сталін — старых і малых,
Запрогшы ў калгасныя ёрмы,
Нявіннай крывёй суцяшае іклы,
Каму колькі жыць, ставіць норму.

Радкі гэтыя напісаліся ў памятным 1947 годзе. Ужо падгаіліся раны і пабоі, атрыманыя пасля некалькіх спробаў няўдалых уцёкаў з нямецкага палону — яго, як і многіх іншых юнакоў, забралі на прымусовыя работы ў Германію. Уцяклі па дарозе, іх злавілі, зноў уцёкі, палон, здзекі, цяжкая праца ў далёкай Аўстрыі. І вось калі вярнуўся дамоў, крыху акрыяў, сяк-так набраўся моцы, зразумеў, што новая ўлада не дасць свабодна дыхаць беларускаму народу на роднай зямлі, што Беларусь не будзе вольнай, як марылася. Па-злачыннаму, начамі, людзей хапалі і вывозілі, сялян заганялі ў калгасы, народ, які перажыў страшэнную вайну, зноў апынуўся пад прыгнётам. Сэрца сціскалася ад крыўды і несправядлівасці. І тады ж даведаўся, што ён не адзін, што ёсць аднадумцы, якія бачаць Беларусь толькі незалежнай. Патрыёты гэтыя стварылі Саюз вызвалення Беларусі. Напоўніцца сэрца кволай надзеяй — можна паспрабаваць штосьці змяніць, перайначыць на роднай зямлі. Хай не адразу, хай паціху, але перамяніць, даць людзям надзею на іншае жыццё. Бо тое, што робіць з людзьмі, з зямлёю, з радзімаю бальшавіцкія ўлады, супярэчыла ўсялякаму здароваму сэнсу. І ён з радасцю далучыўся да падпольнай працы. Але радасць нядоўгаю была…

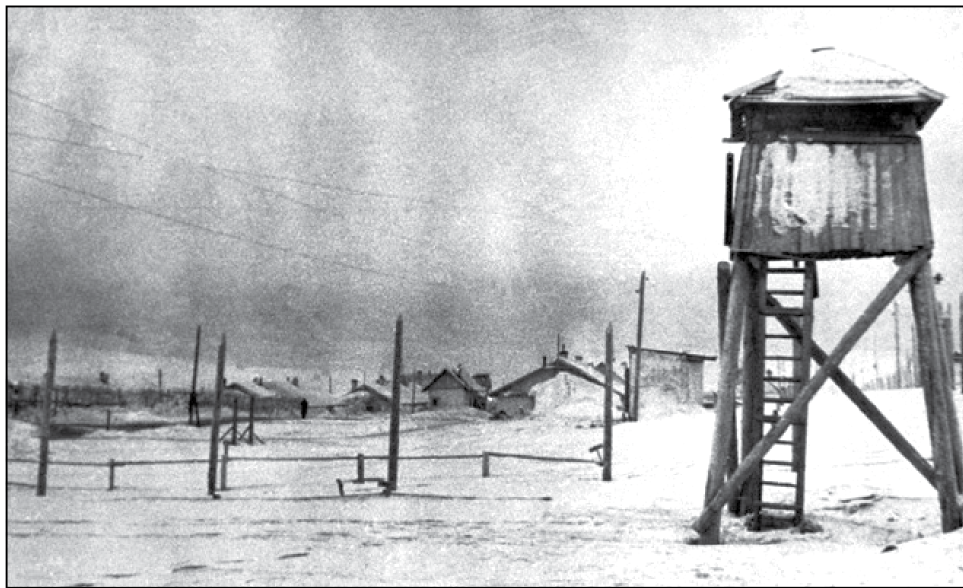
Трэба ж было яму звязацца са здраднікам, даверыцца. Нагадваў жа Генадзь Казак: будзь асцярожным. Не выйшла. Помніцца тая ноч, як грукалі ў дзверы прыкладамі, а затым яе ўвогуле выламалі, як груба, па-звярынаму, рабіліператрус, як пасля піхалі ў чорны варанок, як чорнымі жудаснымі плямамі нема зеўралі вокны ў горадзе. Нават сабакі не брахалі, стаіўшыся, як і ўсе жыхары, у жывёльным страху і здранцвенні перад чорным энкавэдысцкім груганнём, а тыя п'яніліся ад уседазволенасці, усеўладнасці і беспакаранасці.

Страху і шкадобы да сябе не было, паспела загартаваць яго жыццё. Ён усведамляў, што за гэтым арыштам можа стаяць вышэйшая мера. Калі напаканавана — няхай, за родную зямлю ён гатовы скласці галаву. Ён і сапраўды верыў, што некалі праўда закрасуе.

Жар мне сэрца паліў,
Вочы слеплі ад мукі,
Пот змахнуць не маглі
Закаваныя рукі.

Ці не яго аднаго пацягнулі да ка́та беларускай зямлі — лысага, з барадаўкай, вельмі агіднага з выгляду Цанавы. Найперш, за верш: як мог асмеліцца нейкі чарвяк-беларус назваць самога Сталіна ка́там. Няўжо існуюць такія? Як падляцеў усутыч да яго разлютаваны брыда-Цанава, як тупаў нагамі і са злосцю крычаў: «Як ты мог напісаць такое пра «бацьку народаў?» А ён тады, малады, гарачы і перакананы ў сваёй праўдзе, смела кінуў у адказ пачвары: «Для вас ён, можа, і бацька народаў, а для беларускага народа — кат». Ох, як затупацеў той, як раз'юшана закрычаў па-беларуску: «Не мані!!!»

Развіталіся з хлопцамі ў лёхах. Ды не, не сталі іх забіваць, па выраку пагналі на поўнач, на лесапавалы. А ён і там не кінуў паэзію, нават у тых нечалавечых

Помніцца тая ноч, як грукалі ў дзверы прыкладамі, а затым яе ўвогуле выламалі, як груба, па-звярынаму, рабіліператрус, як пасля піхалі ў чорны варанок, як чорнымі жудаснымі плямамі нема зеўралі вокны ў горадзе

умовах задумваліся радкі, якія ён, не маючы магчымасці занатоўваць, проста завучваў. Кастусь Рамановіч побач з ім на нарах быў, завучвалі разам. А як было тое кінуць? Аніяк, людзі павінны ведаць, павінны памятаць пра тое, што тварылася крываваю ўладаю і яе прыслужнікамі.

Я не пісаў бы вам
Пра страшны здзек шалёны,
Калі б цярпеў здзек толькі сам,
А не людзей мільёны.

Як жа цягнула тады дахаты, на мілыя ўзгорачкі навагрудскія, зірнуць хоць адным вокам на родныя Католышы. Пэўне, толькі надзея і ратавала, надзея на тое, што ціск чорнага наслання аслабне, што будуць і лепшыя часы. І вярнуўся, пакінуўшы там некаторых верных паплечнікаў-аднадумцаў дый проста незлічоную колькасць бязвінных ахвяр крывавай зграі. Недзе там застаўся і Генадзь Казак. Эх, братка, як жа марыў ты пра незалежную Беларусь, мабыць, болей за ўсіх. Але верылася, што не зніклі яны, што хоць пасля смерці адляцелі на родную зямлю, да родных палёў, да продкаў…

На радзіме многія адвярнуліся ад яго: хто з-за боязі перад уладамі ці начальствам, хто проста са страху вечнага — каб чаго не здарылася, некаторыя і шчыра ненавідзелі, лічылі здраднікам, за спіною называлі фашысцкім халуём. Ён ніколі не пярэчыў такім, верыў, зноў жа, верыў, што час усё паставіць на сваё месца. Цяжка было, але свет не без добрых людзей, і яго рукам справа знайшлася. Ён не шукаў іншых шляхоў — як прыйшоў на завод, так і застаўся. Цягам часу і сям'я зладзілася, дачка з'явілася. Нязменным заставалася толькі адно — яго любоў да скону, паэзія, толькі яна ніколі не пакідала — як не пакінула нават у нявалі, — толькі ў ёй душа знайшла сабе патаемны куточак, у якім можна было ўволю насалодзіцца свабодаю, аддаць сваім думкам увесь прастор. Ён разумеў, што яго не надрукуюць, але адмовіцца ад таго, чым жыў, не мог. А вось рабочы люд упадабаў яго вершы і гумарэскі, нярэдка нават са сцэны ён чытаў свае творы пад гучны рогат і шчырыя воплескі. Сшыткі папаўняліся новымі радкамі…

Нават не думаў, што запаветная юначая мара збудзецца яшчэ пры ягоным жыцці — Беларусь стала незалежнаю. Збылося тое, за што ён і ягоныя сябры распачыналі барацьбу. Многія не дажылі да светлага дня, але галоўнае — яны ўсе не злачынцы цяпер, як было пры савецкай уладзе, а сапраўдныя сыны сваёй зямлі. Значыць, яго сябры загінулі недарэмна. Хай сабе гэта высокія словы, але ён мае права так сказаць перад усімі: іхнія лёсы пакладзены ў падмурак незалежнасці. І дыхаць стала вальней, і сонца засвяціла па-іншаму, і твары людскія, здавалася, пасвятлелі. Яго творчасцю зацікавіліся, яго прызналі, друкаваць пачалі — і гэта ўжо поўніла сэрца радасцю. А потым дапамаглі добрыя людзі і кніжку зладзіць, вершы паклалі на музыку, загучалі песні, — роднае слова набыло для яго новае гучанне. Памятаецца, як упершыню слухаў сваю «Шыпшыну» ў выкананні мясцовага хору, падпяваў у шчаслівым тумане следам за спевакамі:

Ой, шыпшына, шыпшына,
Чар любімай зямлі,
Да красы да нявіннай
Ты мяне прытулі.

Пачуцці перапаўнялі, хацелася, каб гэта доўжылася далей. Толькі жыццё — не песня. Да сямейна-бытавых нягод, якія ён хаваў ад усіх, звалілася бяда — хвароба дачкі. Аперацыя за мяжою каштавала немалых грошай, ён зрабіў амаль немагчымае. Таму цяпер даводзіцца адрабляць.

…Праляцела купка падлеткаў. Нешта гаварылі паміж сабою, глянуўшы на яго, засмяяліся і пабеглі далей. Не надта пакуль яны прыслухоўваюцца да гукаў матчынай мовы, не закрасавала пакуль ва ўсю моц насенне, пасеянае мінулымі пакаленнямі змагароў за беларушчыну. Неяк нядаўна выступаў ён на першавераснёўскай урачыстай лінейцы ў мясцовым ПТВ. Дзеці гудзелі, гаманілі, хто слухаў на паўвуха, а хто і ўвогуле не слухаў, што прыкрасцю лягло на сэрца. Што ж, у іх сваё жыццё, свая дарога. А якім будзе той шлях, якая будучыня чакае іх? Хочацца спадзявацца, што будзе светлай, што чорная мінуўшчына згінула назаўжды. Галоўнае — каб яны, дзеці, адчулі сябе сапраўднымі беларусамі, не грэбавалі б сваёй моваю, ганарыліся б сваёю краінаю, каб зярняты, кінутыя ім і яго сябрамі, трапілі ва ўрадлівую глебу. Вось гэтага яму цяпер хочацца больш за ўсё. А ці складзецца так, як марыцца?

Праз цяжкія свінцовыя лістападаўскія хмары прабліснула сонца. Ён зірнуў на гадзіннік: час збірацца. Сёння зноў амаль нічога не ўгандляваў, але нічога не паробіш. Начынне прылаўка паціху склалася ў пабіты часам і жыццём чорны скураны партфель. Кнігі на нейкі момант ён затрымаў у руках, пасля акуратна склаў і іх.

Шчоўкнуў замок. Азірнуўшыся, ён выйшаў і пашыбаваў на выхад. Яшчэ хвіліна — і яго прыгорбленая самотная постаць знікла за агароджаю, растварыўшыся ў гарадскім тлуме.

30 чэрвеня сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў Міхась Міхайлавіч ЗІЗЮК адсвяткаваў свой 50-ты дзень нараджэння. Жадаем нашаму аўтару жыццёвых радасцяў, шчаслівых адкрыццяў і новых публікацый.

На салаўіным плёсе

Васіль ЗУЁНАК

Беды

Думу горкую думаю:
Хто развее бяду маю?..

«Ну што за жыццё! — лебяда ды сныць… —
Божа мой, божа высокі…» —

Можна паплакаць, можна паныць, —
А клёку?

Які пакрой — гэткі і строй,
І музыка спее такая.
У зорным небе — узорны настрой,
У хмарным — і песня кульгае.

То лепей — канатаходцам — забыць,
Што над бяздоннем дарога.
Інакш: падзенне…
А жыць — дык жыць
З верай у перамогу.

Лепей бедам наперакор —
У бокі сныць-лебяду ім! —
Даю адстаўку, адлуп, адпор, —
Хай без мяне пабядуюць!

Свет

Гэта для нас з сакрэтаў сакрэт,
А Свет не гуляе ў сакрэты, —
І можа, раптам таемны той свет
Якраз і акажацца гэтым?..

Пахвала працяжніку

Не мёдам грачнёвым, а чэрствай скарынкай
Надзей маіх і чаканняў
У вулей славесны я знакі прыпынку
Штодня частавацца склікаю.

Я знаю, што іх вымятаюць, як шуму,
Апосталы модных навацый, —
О знакі прыпынку, таму і прашу вас
Бяздумна не прыпыняцца.

Каб сэнс не хістаўся знямогла,
а дуж быў,
На гэта ў вас клёк адмысловы, —
Таму й давяраю: не ў службу,
а ў дружбу
Шыхтуйце слова да слова.

Ніхто з вас панура ў радку не марнее,
Бо кожны — тварэц, а не стражнік.
І ўсё ж, пэўна, кожны мяне зразумее:
Найпершы дружбак мой — працяжнік.

Між двух берагоў вясёлая кладка,
Праменьчык, што думкі злучае,
І ў новыя сэнсы імкне без аглядкі —
Працягаў разведчык адчайны.

І запрашэнне ён, і накірунак —
Пранізвае думку і сэрца.
А верш — як настроіць працяжнікаў
струны, —
Паслухайце — музыкай льецца.

Бывае, працяжнік супыніцца коскай —
І тут жа маланкай накрэсліць
Ёй шлях зіхатлівы сцяжынкаю роснай, —
А гэта і трэба для песні!..

На салаўіным плёсе…

На салаўіным плёсе —
А ён на цэлы лес, —
Бушуе шматгалоссе —
Вясновы інтарэс.

Вясновая цікаўнасць:
А хто, ды з кім, ды дзе.
Абцасікі — цвікамі:
Куды той след вядзе?..

Хоць і здагадку маеш —
У досведы не лезь.
Вясну, брат, не ўтрымаеш —
Ты з ёю: тут і ўвесь!

Вясна — яна такая:
Ці ўподручкі вядзі,
Ці так цябе злякае:
На ўсё жыццё — адзін…

На салаўіным плёсе
Не ўладныя гады:
Каханне засталося
Адно — і назаўжды.

***

Дзень сённяшні знічкай ляціць:
Успыхне — і тут жа згарае.
Ляціць да зямлі, каб свяціць,
Ды ў небе прытулку не мае.

З днём заўтрашнім коштам малым,
Напэўна, дасць бог, разлічуся.
А як рахавацца, а як з тым былым,
Дзе жыў і куды не вярнуся?..

Адсутны на фотаздымку…

З мамаю — дзве незабудкі ў траве,
Ад сцюжы схаваныя ўзімку:
Зіна і Каця — сястрычкі мае —
Як напрадвесні, глядзяць з фотаздымка.

А я?.. «А ты, жартавалі яны,
Тым часам таксама быў з намі,
Ды каб не прыбавіў фатограф цаны,
Аб тым не прызналася мама.

Мы трошкі ведалі мамін сакрэт,
Але таксама маўчалі.
А ты неўзабаве з'явіўся на свет,
З чым мы цябе і віталі!..»

На здымак, нібыта праз вечнасць,
гляджу:
Сястрычкі застылі ў маўчанні.
А мама — я знаю! — я сёння скажу:
Мама — з усмешкаю прадчування…

***

Што Бог наканаваў мне — не аддам,
Таго жывым зламысна не пакіну:
Навошта мой гаркотны клопат вам, —
Няхай са мной кладзецца ў дамавіну.

Адзінае, што ахвярую ўсім, —
Што? — падкажу, калі вам так цікава:
Аб чым ніколі Бога не прасіў,
Бо на зямлі не меў на гэта права.

Стварэнне

Стадыён тысячавокі —
І адзіная для ўсіх
Зрэнка — мяч пакутнабокі,
Рот адзін на ўсіх, і слых.

Звычкі, густы і заняткі
Ўсе у яго — адным слугой,
І пасуе, і ў «дзявятку»
Б'е адзінаю нагой.

У чацвёртым вымярэнні
Ён жыве, як грымне: «Гол!..»
Трэба ж — гэткае стварэнне
Спарадзіў на свет футбол!..

«Па-царску»…

А тата й не знаў, што быў цар ён — Васіль,
Што й я паймянован па-царску,
Бо з моваю грэцкай стасункаў зусім
Не мела дзядоў гаспадарства.

Ніхто з нас па-грэцку ні думаць не мог,
Ні сноў алімпійскіх не бачыў, —

Імя ж — нібы грэку — не цар і не бог,
А поп наш шчаўроўскі прызначыў.

У полі з сяўнёю, на лузе з касой —
То й значыць: царуй па-мужыцку…
Маё ж цараванне пайшло паласой
Бядняцкай: на рыфму разжыцца…

Ды з гартам мужыцкім і я не прасіў
У Музы планіды ліхвярскай, —
А як жа іначай: Васіль ёсць Васіль, —
Як цар, то ўпраўляйся па-царску!..

І ўрок мой у гэтым. Аднак жа не ўвесь, —
Я мерай зямною праверыў:
Хоць з іменем царскім — на неба не лезь, —
Тут трэба спытацца ў Гамера.

***

А свет стаў разумны, і кожны лахудрык
Уладу, як дзеўку, грабе пад сябе:
Спаць дурнем з ёй ляжа —
прачнецца ўжо мудрым —
Разумніка зорку нясе на ілбе.

І кожны разумнік — да шчасця рамізнік.
А мо — падвязе? — га! — трымайся ямчэй!..
Ты — пры камунізме, а ён — пры харызме:
Ты — тут заставайся, а ён — уцячэ.

Двое ў люстэрку восені

Нібы з далечы зорнай, прыходзіць Чайкоўскі:
Фартап'яннай асенняю песняй…
Акорд
Абрываецца ў струнах усплёскам-
Успамінам мелодыі весняй —
Ды вяртаецца зноў — зноў:
самотай пакроўскай,
І настрой адзіноты б'е сусветны рэкорд.

І толькі ты, мой нязменны хаўруснік,
Мой стары, з пасівелаю шчэццю
Дажджу, —
Ты, нібыта ў люстэрка восені мусіш —
Сябра ўсё ж! — зазірнуць у вакно…
О мой вецер,
Як і ты на мяне, у скрусе
Я ў вочы твае
Гляджу…

Няўжо?..

Супроць утопій і міражоў
Камуністычна-біблейскіх
Змагаліся гуртаахвярна — няўжо,
Каб зноў марнець па-лакейску?..

Ад таўстасумаў і ад чыноў,
Прадажных іх тоўстым сумам,
Каб абяцанняў нажыўку зноў
Глытаць як закусь пад вермут
бяздумны?..

Глядзець, як зусім не ў калгасны хацёл,
А нібы ў міфічную анты-кішэню
З прыўладнай каровы надой і ацёл
Сплываюць у банкі заморскіх
«Сейшэляў»…

А можа і іншыя ёсць астравы —
Гарызанталь «вертыкальнага» раю,
Дзе людзі — пластамі пад сонцам, а вы —
Паплачце: яны ж бо са скурай згараюць!..

Прыкіньце: якія ж здабыткі ў нас
І што мы пакінем нашчадкам? —
Паўсталы з нябыту «урвіцеляў клас»,
Хакей і АМАП для парадку?..

А што для душы застанецца? — Няўжо
Адно: бізнес-шоў ды віскат,
Палон шматсерыйны тэле-гужоў —
Да скону ад самай калыскі…

Ды горкая памяць аб тым, што было.
І ў беспрасвеццi — што будзе…
І покуль дрыгвою ўсё не заплыло:
Няўжо?!. — падумайце, людзі!..

***

Я часта непакоюся ў журбе:
А раптам вершы знікнуць, і паэзію
Камп'ютар хіва ў сеціва зграбе
І з музаю пачне гуляць гарэзліва, —

Як з матыльком павук… І што тады
Маёй душы, самотнай беспрытульніцы,
Як дагукацца, адшукаць сляды
Абранцаў мовы роднай — слоў матуліных.

Як з полем жніўным мне пагаварыць,
Як пашаптацца з лугавымі зёлкамі,
Як неба ад зямлі абараніць,
Спавітай змрочнай ядзернай вясёлкаю.

І як адтуль, з міжзор'я, хоць бы раз,
Вярнуўшыся, паслухаць: вольным голасам
Гамонячы, ідуць, як і было пры нас,
І Караткевіч, і Купала з Коласам…

Давай жа, будучы камп'ютар-графаман,
Згаджайся на дамову непарушную:
Жывое слова не заводзь у зман, —
Каго яно парадуе, бяздушнае…

Задыханасць

Задыхана, як замуціў
Век песню жніўную ў леце;

Задыхана, як каранцін
Верлібра ў звонкім санеце;

Задыхана, як асарці
Лявонцьева ў гейскім саеце;

Задыхана, як супраціў
Праўды абману ў дэкрэце;

Задыхана, як асецін
Адзін на адну з дзвюх Асецій;

Задыхана, як пры куцці
Жалобная свечка ў сусвеце;

Задыхана, як Аўгусцін —
Святы — на зямным ліхалецці;

Задыхана, як у трысці
Меліярацыі вецер;

Задыхана, як пабрацім
Чарнобыля на Астравеццi… —

Задыхана будуць расці
Ў задыханым краі дзеці…

Каб заўтра…

А я хачу, каб заўтра выйшла газета —
Дзяржаўная! — не так сабе,
Не грантава-слёзная,
І каб на першай паласе —
І штодзённа! —
Паэты.
Якія?
Ды ясна ж — усе:
І добрыя каб
І розныя!

Пантофля Мнемазіны

Пачатак рамана

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

Раздзел першы. Прывід з унітазам.

Вы разбіраецеся ў пагонах?

Я — не.

Таму цяпер і сяджу ў закутку, дзе на адным маніторы бачу, як людзі ідуць па лесвіцы ўніз, на другім — уверх.

Як на малюнку аўстрыйскага мастака Эшэра, які любіў маляваць неіснуючыя канструкцыі, па якіх то жамяра поўзае, то чалавечкі.

Ну скуль мне было ведаць, што маленькае фота дзядзькі не з тымі пагонамі запхне мяне ў гэты закутак, да гэтай дурной працы, нібыта спецыяльна прыдуманай мне ў пакаранне.

А ўсяго толькі ў ведамаснай транспартнай газетцы, дзе я працавала дызайнерам, трэба было размясціць чарговую гутарку з Вельмі Важным Начальнікам, адначасова і ваенным, і транспартным. Раз-два, фоткі з інтэрнэту спампавала... Як па мне, дык усе там на адзін твар: квадратныя сківіцы, халодныя вочы, на фізіяномію зірнеш — да варажэі не хадзі, ногі ў кірзавых ботах.

Але фота, якое я на аўтамаце паставіла на паласу, аказалася старое, і ў дзядзькі на пагонах блішчэла на адну зорачку меней, чым ён цяпер мае.

— Толькі і адчапіліся, калі запэўніў, што віноўныя паляцяць з працы са свістам, — начальнік мой, Вячаслаў Мацеевіч па мянушцы Доктар Зло, стамлёна выціраў змакрэлы лоб папяровай сурвэткай з выявамі каляндных аленяў. — Вядома, што з цябе, дзеўкі, узяць. Сітуацыя дурная. Звальняць не буду, але перасядзі, пакуль усё супакоіцца, на другой пасадзе, далей ад рэдакцыі, каб на вочы нікому не траплялася.

Вось і не трапляюся. Я цяпер незаўважная, як шашаль у бярвенні.

Месца маёй высылкі — у вольным кутку службы бяспекі. Ахоўнікі вестцы, што цяпер у іх пад бокам будзе шыцца нейкая дызайнерка, асабліва не ўзрадаваліся. Тым болей міла шчабятаць не ўмею, на заляцанні рэагую, як воцат на лыжку соды.

Першая змена маіх пільных суседзяў з шасці да шаснаццаці, другая — з шаснаццаці да гадзіны ночы. У першую звычайна дзяжурыць Паша, малады бялявы мент. У другую — Вадзім Максімавіч, суворы мужчына з абліччам, якое немагчыма запомніць. Паша любіць слухаць расійскі гурт «Любэ» і жаваць сушаных кальмараў, мабыць, марачы пры гэтым пра піва, немагчымае «пры выкананні». Вадзім Максімавіч п'е біякефір і разгадвае красворды. Яго тоўстыя пальцы так нязграбна сціскаюць асадку, што згадваецца Кінг-Конг за банкетным сталом. Абодва, зміры́ўшыся з маёй прысутнасцю, пачалі мной апекавацца. То гарбатай з тэрмасу пачастуюць, то адпусцяць прайсціся на свежым паветры — «прыкрыем, калі што». Але я стараюся не кантактаваць з ахоўнікамі — іх вочы, здаецца, працінаюць мяне, як жамяру, а з вуснаў вось-вось прагучыць пытанне: «А ну, грамадзянка Ірына Корвус, як выглядаюць пагоны палкоўніка? Адказвайце зараз жа!»

А я абліваюся потам ды маўчу, бо зорачкі бессэнсоўна кружацца ў галаве, як у ігральным аўтамаце «аднарукі бандыт», а з іх аніяк не складаецца выйгрышная камбінацыя.

Дарэчы, сапраўднае маё імейка — Вірынея. Простым шляхам з савецкага серыялу, які дужа любіла мая мама. Але толькі блізкія людзі, пасвечаныя ў таямніцу маіх пашпартных дадзеных, звяртаюцца па-серыяльнаму. Тут, у нетрах метрапалітэну, я Ірына Максімаўна Корвус, у дзявоцтве Нарушэвіч.

...Тут пах нагрэтага металу, дыму, мазуту... І ціха. Як не павінна быць. Гукаізаляцыя, бы ў падводнай лодцы. Замест гукаў — вібрацыя... Праз роўныя прамежкі часу яна скаланае памяшканне, быццам я знаходжуся ўнутры істоты, якая пачынае рагатаць альбо кашляць... Мяне заглынулі і пераварваюць.

Рэч у тым, што маё цяперашняе месца працы проста над станцыяй метро. Тут, у закутку службы бяспекі, вылучылі для мяне стол з кампутарам, сабраным з запцацак, як стварэнне Франкенштайна. Уключаецца выпяткам у бок. Я механічна раблю чарговую рэкламную абвестку (курсы па вырошчванню трэцяга вока, супер-распродаж дзіравых шкарпэтак, студыя карэкцыі фігуры з дапамогай іспанскіх ботаў) ці прыдумляю сацыяльны плакат, які будзе заклікаць аплочваць праезд у грамадскім транспарце і трымацца за поручні. Вельмі хачу намаляваць мокрага п'янага янота, які круціцца на поручні, як стрыптызёрка на шасце. Не наважваюся. Напалоханая я, спадарства. Адбілі ахвоту сцябацца. Толькі туга бярэ, калі чую чарговае заданне, якое яшчэ сем гадоў таму паставіла б мяне ў позу берсерка: ды нізавошта! Ганьба! Не дам замазаць сваё імя гэтай ідэалагічнай лухтой!

Але любая поза стамляе, нават на бронзавым пастаменце пад лаўровым вянком. Цяпер я апускаю вочы... Самапавагі ў дзяржаўных установах не прадугледжваецца.

Са свайго закутка я магу выйсці ў велізарны калідор. У падлозе, яна ж столь для тых, хто ўнізе, зашклёныя ячэйкі, падобныя да квадратных сотаў, празрыстыя толькі з майго боку. Не ведаю, што бачыце вы, калі задзіраеце галаву — магчыма, цёмныя застрашлівыя прагалы ў жоўтых «сотах»? Асацыяцыі з сотамі непазбежныя. Бо такі густы мядовы жоўты колер там, унізе... Уся станцыя жоўтая, як мёд. Я гляджу праз квадратныя адтуліны, і пада мной, як у сне, бо шкло каламутна-цьмянае, праплываюць галовы. У капелюшах і вязаных шапачках, з валасамі ў сутаргах хімічнай завіўкі, з пакутлівымі лысінамі...

На вялікіх маніторах у суседнім пакоі, дзе сядзіць ахова, цэлы дзень праплываюць вашыя твары. Шэрыя ад недасыпу ўранку, шэрыя ад стомы ўвечары, шэрыя ад заклапочанасці ўдзень... На халеру вы ў нешта там у юнацтве верылі, змагаліся за дыпломы, пасады і ўвагу ўпадабанай, каб хадзіць вось такімі шэрымі, як недапрасаваная бялізна?

Думку, што я памерла і цяпер на тым свеце, у персанальным чыстцы, я ад сябе баязліва-асцярожна адганяю.

Як усё далёка... Вершы ў стылі «Адвеку мы спалі, ды нас разбудзілі». «Айчына — сына», «сумленне — пакаленне», «зоры — прасторы», «зямля — мая», і ўвага, выбух крэатыву — «курганы — груганы». Гэта я так калісь крэатывіла. Нават друкавалася ў часопісе для творчай моладзі, у рубрыцы «Дэбют». На фотцы мой лоб урачыста перавязаны стужкай з беларускім арнаментам. Каб ніхто не сумняваўся, якая аўтарка свядомая.

Быццам бы гэта было іншае жыццё, з якога ўсплываюць толькі эпізоды, як плясткі зёлак у размяшанай гарбаце. Вось мы ляцім у самалёце на нейкі там моладзевы семінар. Маладыя аблічы, звонкі смех. Сачыняем гісторыю пра беларускага супергероя. Хто б гэта мог быць? Чалавек-зубр? Чалавек-дзік?

Не, чалавек-трактар!

А яшчэ рамантычней — Белы Трактарыст. Белы, як ўваскрослы Гэндальф з «Уладара пярсцёнкаў».

Калі насядаюць ворагі-чужынцы, пакліч — і з пушчы з'явіцца Белы Трактарыст на імклівым трактары «Беларус»... А ў Белага Трактарыста ёсць каханая дзяўчына. Яе трымаюць закладніцай у сутарэнні будынка-саркафагу на галоўнай плошчы, у адмысловым халадзільніку. І завуць яе Але.

Калісьці звалі Алена, а можа Алеся, а можа і Александрына. Ды чым даўжэй прыгажуня ляжыць у сутарэннях будынка-саркафагу, тым болей растае яе імя. Цяпер яна — Але...

Час ад часу Белы Трактарыст у тумане, пад пошум сосна́ў і шоргат сухога трыснягу выязджае на ўскраек лесу, да балота і тужліва кліча каханую: «Але-е-е!»

А калі яе імя растане да апошняй літары — настане канец усяму, «а-а-а-а-а......», і абрушыцца саркафаг, і Белы Трактарыст пераедзе нас цяжкімі коламі, бо не адратавалі ягоную каханую, забыліся нават, як яе завуць...

Мы тады шмат прыдумвалі... Што адбудзецца ў «Новай Беларусі». Томасы Моры і Кампанелы філфакаўскага разліву. Помню, газетку футурыстычную змайстравалі на Пенціуме — былі такія кампы эпохі Тэтрыса і Doom. Навіны светлай беларускай будучыні.

«Радзівілы вярнуліся на Беларусь і заснавалі пад Менскам завод па выпуску новай маркі аўтамабіляў «Kahanku». Марка завабаўе рынак, бо ў кіраванні простая, як магнацкі дрыкгант (здаецца — дрыгант), а ў аздабленні абавязкова пазалочаныя дэталі і чорны арол у якасці лагатыпу».

«Аэрапорту ў Смалявічах надалі імя Янкі Купалы».

Якія мы былі шчаслівыя... Тады я яшчэ не задумвалася, што ўсе ўтопіі застаюцца прыгожымі, пакуль якісьці фанатык не паспрабуе іх увасобіць. І будзе ж старацца, каб дакладна увасобіць, а выйдзе роўненька наадварот.

Цяпер самой сабе здаюся падобнай да той «Але». Мяне так даўно ніхто не згадваў, што імя маё растала, выпарылася ў нетры метрапалітэна, збудаванага на балотах, пясках, суглінках і могілках.

Але нават як след абурыцца не магу, бо плаваю ў рэальнасці, як муха ў кісялі. Часам, адышоўшыся, каб не бачыў Паша ці Вадзім Максімавіч, я кладуся на падлогу-соты і гляджу, гляджу ўніз, як пада мной праплываюць людзі, людзі, людзі... Ау, я тут! Я Але...!

Ды той адзіны чалавек, які б мог назваць цалкам маё імя, той, які прыдумаў там, у самалёце, Белага Трактарыста, — знік. Праз шэсць дзён пасля нашага вяселля. Паехаў на неадкладную сустрэчу з дзелавым партнёрам у Люблін. Марыў заснаваць там фірму па насценных роспісах. У яго ж спецыялізацыя была — манументальны жывапіс. Асабліва ўдаваліся імітацыя антычных разваліна́ў. Якраз на густ сучасных нуворышаў. На зваротнай дарозе меркаваў завітаць на рынак, прывезці мне адтуль Пунсовую Кветачку... Дакладней, новы ўнітаз з іспанскага фаянсу для нашай хрушчоўкі-аднапакаёўкі. Выправіўся на ўласнай машыне. «Жыгулях». Адмыслова ў свой час шукаў савецкую марку. Выкупіў у Ждановічах за — сорам сказаць — дзвесце даляраў, у апгрэйд уваліў, мабыць, у дзесяць разоў болей. І распісаў арнаментам калінкавіцкага народнага строю. Ідыёт. Ён жа Віталь Корвус. Мой муж цягам шасці дзён.

Згарэлы «Жыгуль» знайшлі недзе ў гарах, на мяжы са Славакіяй, у раёне Закапанэ...

І толькі не трэба мне вашых версій. Думаеце, хоць штосьці я не чула? Мафіёзныя разборкі (знайшлі мафіёзі з парай соцень даляраў капіталу). Прыбралі канкурэнты (такі з Віталя быў бізнэсмэн, як з тармазной калодкі арфа). Проста марыў, каб раз — і шмат грошай звалілася). Спецслужбы дасталі маладога апазіцыянера (ну, у пастарунку Віталь пару тыдняў калісь правёў, на мітынгах свяціўся, але калі ў грамадстве ўсё пасля плошчы патроху сціхла, сціх і ён. У палітыку не лез, бухцеў сабе на кухні, як спаконвеку ў інтэлігенцыі вялося). З'ехаў да каханкі (любімая версія маёй мамы). Вывез кантрабанду і жыве на Канарах. Быў прададзены на органы. Страціў памяць і ляжыць у нейкай замежнай клініцы (версія Віталевай цётухны, адзінай радні). Трапіў у рабства, магчыма, сэксуальнае (ха-ха). Іншапланецян і паралельныя сусветы пакінем па-за падазрэннямі.

Такога я магу вам нагаварыць на сто старонак. Лепшага за мяне спецыяліста па закручванні сюжэту ўсё адно не знойдзеце. Не таму, што я Леў Талстой, а таму, што я мадэратар сайту фанфікшэна. Ну, ведаеце, гэта калі школьніцы альбо іх расчараваныя ў жыцці настаўніцы пішуць працягі прыгодаў Гары Потэра і Северуса Снэйпа, альбо палюўнічых на монстраў Дзіна і Сэма Вінчэсцераў з серыяла «Звышнатуральнае», альбо вампіра Эдварда і анемічнай Бэлы, ці Арагорна з Арвен, ці Шэрлака Холмса з Ватсанам, ці Жалезнага Чалавека з Халкам, зялёным і няшчасным... У свой час мяне гэтая дурата проста выратавала — пасля з'яўлення ў маім жыцці згарэлага «Жыгуля»...

Сайт мой не самы вядомы, Фікбуку саступае. «Пад знакам Урабораса»: не сустракалі назву? Але сталых падпісчыкаў тысяч дзесяць маю, а наведнікаў, ясна, у разы больш. Так што, да майго здзіўлення, я яшчэ і трохі грошай пачала зарабляць ад рэкламы.

Маглі раскруціцца і шырэй — але я не публікую ніякіх сквікаў ды кінкаў, то бок, фантазій з вычварэннямі. Высокіх рэйтынгаў таксама не люблю, за парнаграфіяй — не да мяне. А так — у фанфікшэне сумленней, чым на звычайным сайце пачынаючых літаратараў, які ў геніях, бы ў каросце. Мы прызнаем, што пераймальнікі, усяго толькі гуляем з чужымі тварэннямі... Нам не свецяць месцы ў падручніках і літаратурныя прэміі. Галоўнае, ёсць чым заняць самотныя дні-вечары-ночы.

Урэшце, што такое ўсё наша жыццё, як не фанфік — нязграбныя спробы напісаць свой лёс па ўпадабаным узоры. Раздзел за раздзелам мы выкладаем гэты вечны фанфік у выглядзе запісаў у сацыяльных сетках, фотаздымкаў, рэплік да сяброў і знаёмых. І фанфік гэты такія ж мае адносіны да нашага шэрага рэальнага жыцця, як аповеды маіх аўтараў пра сустрэчу з плячыстым богам Торам на пароге ўласнай хрушчоўкі.

У маім лёсе, прынамсі, ёсць матэрыял для сюжэту. Класна гучыць: «Прыемна пазнаёміцца, я саламяная ўдава». Жонка прывіда. Толькі і чакаць, калі паўпразрысты «Жыгуль» падлунае да падаконніка ўжо толькі

маёй кватэры на чацвёртым паверсе, і ненатуральна бледны ў святле месяца кіроўца выгукне: «Я прыехаў за табой, жоначка!» А ў адкрытым багажніку блісне, як адшліфаваны вятрамі чэрап, набыты на польскім рынку іспанскі ўнітаз... І саўндтрэк з «Тытаніка» гучыць... А я такая ўся ў белым працягваю рукі...

Ага, зараз... Сем гадоў прамінула. Знаёмыя да вяселля былі ўсяго год. Сутыкнуліся ў студэнцкай мастакоўска-музычнай кампаніі на фестывалі бардаўскай песні. Скакалі ў танцзоне, падпявалі, абдымаліся. Потым усёй кампаніяй чыталі вершы Сыса і Караткевіча чамусьці помніку Максіма Горкага ў дзіцячым парку.

Максім Горкі хмурыўся і змрочна маўчаў, бо з беларускай літаратуры помніў толькі простых хлопцаў Купалу і Коласа, якія пішуць шчыра, але, наколькі згадваецца, прымітыўна.

Марціні, віскі, здаецца, партвейн.

Назаўтра мы з Віталём прачнуліся на мансардзе чужога лецішча ў адным ложку. Пакуль я ўсхліпвала ад разгубленасці і галаўнога болю (восьужо не думала, што, як у мільёнаў дурнічак, першы сэкс здарыцца ў п'яным тумане і амаль не запомніцца), Віталь клапатліва прынёс гарбаты, місу цёплай вады, аспірын, нечы жоўты махровы халат і цвёрда заявіў, што пабяромся шлюбам. Нікуды ён такі скарб, як я, не адпусціць. Я выяўляла з сябе гордую крэпасць цэлы год. Але ўрэшце здалася.

А як было не здацца?

Віталь далучыў мяне да такога цікавага свету! Майго жаніха хапала на ўсё, нібыта паставіў сабе за мэту не абмінуць ніводзін беларускі культурніцкі праект. Літаратурныя вечарыны, вандроўкі па гістарычных мясцінах, кватэрнікі, забароненыя спектаклі ў закінутых дамах... Вершы мае на музыку сам клаў, партрэты мае ў шляхецкіх уборах маляваў... Вяселле ў нацыянальных строях, з бубначом і дударом, у аграсядзібе... І грошы ў яго былі, казаў — зарабляе прыватнымі замовамі.

Колькі мне стукнула, калі жаніліся? Дваццаць адзін, другі курс інстытута. Мама ўсе вочы выплакала, запэўніваючы, што гэты доўгавалосы наркаман з Мар'інай Горкі проста паквапіўся на кватэру, што мне пакінула бабуля. Для мамы, галоўнага педагога дзіцячага садка, задачка «мастак плюс доўгія валасы» рашаецца проста: ці алкаголік, ці наркаман. А калі Віталь не піў...

Ды што ўспамінаць.... Багіня памяці Мнемазіна носіць пантофлі са свінцовымі абцасамі. Ступае мякка, на дыбках, а націсне пяткай — і струшчыць усё. Здаецца, вось гэта нізавошта не забудзеш, такое важнае, такое роднае — а насамрэч застаецца толькі ўціснуты ў побыт адбітак, які ўсё больш скажаецца, растае, як малюнак прутком на пяску. Сем гадоў таму я раптам усвядоміла, што практычна нічога пра мужа не ведаю. Дзе вучыўся да таго, як ужо дарослым з'явіўся да мар'інагорскай цётачкі, пашпартысткі па прафесіі, з кім сябраваў у дзяцінстве, нават што з ягонымі бацькамі здарылася. Цётачка-пашпартыстка мяне любіла, як больку на носе, таму ніякіх размоў не завязалася. Нібыта лёс Корвуса пачаўся адразу ў мастакоўска-музычнай тусоўцы, дзе ён узнік, як стыхійны дух.

Што я помню?

Уважлівыя вочы, цёмна-зялёныя, з украпінамі бурштыну.

Доўгія рудаватыя валасы, а калі я заплятала яму іх у таненькія коскі, там-сям на скуры галавы бачыла невялікія белыя шнары («Любіў у дзяцінстве пабіцца»).

Шырокая, белазубая ўсмешка, а вочы не ўсміхаюцца.

Тонкія моцныя пальцы перабіраюць струны: «Калі раптам адчуеш камунальныя пахі, і жыццё цябе возьме ў пятлю...» Голас нізкаваты, глыбокі...

«Гэта сядзіба Наркевічаў-Ёдкаў, Вірынейка. Ведаеш, што Наркевіча-Ёдку называлі лоўчым маланак — за ягоныя эксперыменты з электрычнасцю, падобныя да тых, што рабіў Тэсла?»

«Якія ў цябе халодныя рукі, малая... Хадзі бліжэй, сагрэю...»

Я не Пенелопа. У мяне пасля столькі было каханкаў...

Перабольшваю. Усяго два. Апошні, ён жа другі, цяпер чакае ў маёй кватэры. Згатаваў вячэру, хвалюецца, ці дазволю застацца нанач. Але на яго можаце не зважаць. Мацейка з тых, каго называюць «запасны варыянт». Адданы, бяскрыўдны, сябар дзяцінства, выганяй — вернецца, лекі ад самоты.

Не магу нават сказаць, што сем гадоў таму больш мяне напаўняла — гора ці крыўда на няўдалага сужэнца. Мусіць, крыўды было больш — як ён мог так вось мяне кінуць? Што за выдумкі з бізнэсам? Ніводнай рэчы Віталевай я не захавала, акрамя прозвішча. Ну не магла развітацца назаўсёды з крумкачом, сакральнай птушкай маёй. Праз год і тры месяцы пасля нашага вяселля ўсё, што ён паспеў перавезці да мяне, перадала назад ягонай цётцы ў слаўны горад Мар'іна Горка. Да апошняга пэндзліка і фоткі. Разам з падораным на вяселле посудам і наборам пасцельнай бялізны з лебедзямі. І кола сяброў змянілася. І кола зацікаўленасцяў. І больш не спрабую замовіць у кавярні «філіжанку кавы», каб пацвяліць афіцыянтку, а толькі стандартную «чашечку кофе, пожалуйста».

Дарэчы, пра каву... Хутка абед у белай пенапластавай каробцы прынясе кабета-дастаўшчыца, цётачка з бляклым строгім тварам і сціснутымі вуснамі. Бачылі карціну «Амерыканская готыка»? Там фермер — лысаваты мужык у круглых акулярах, пінжаку і белай кашулі, учэпіста трымае вілы, побач кабета ў сукенцы з белым каўнярам і фартуху, з пакрыўджаным выцягнутым абліччам. Нічога не адбываецца — але глядзець на гэтыя напружаныя твары, сустракацца з пранізлівым, маньячным позіркам фермера з віламі аж млосна. Стыль называецца — «цяслярская готыка». У пазамінулым стагоддзі жыхары амерыканскай правінцыі імкнуліся надаць сваім драўляным дамам абрысы віктарыянскай неаготыкі. Майстрачылі на гарышчах вузкія, вострыя наверсе акенцы. Мы, маўляў, не горш, чым фанабэрыстыя ангельцы з іхнімі Таўэрамі і сярэднявечнымі абацтвамі. Атрымлівалася гэткае дольчэ і габана на Ракаўскім кірмашы.

Цётачка «беларуская готыка» разважае толькі пра ежу: «Значыць, назаўтра на абед боршч, катлету па-кіеўску і на гарнір вараны рыс».

Белая каробка на маім стале выпраменьвае агідны пах смажанай рыбы. Хек у цесце. Я прабіваю мёртвую марскую істоту пластыкавым відэльцам, нібы караю за сталоўскі пах, і ўтаропліваюся ў манітор, ігнаруючы паштовую скрыню, якая забітая пасланнямі маіх аўтараў. Гэта з паралельнага свету, гэта дома разбяру... Прабягаю стужку навін. Самыя папулярныя — пра ўзаемаадносіны казла Цімура і тыгра Амура. Вы, спадзяюся, у тэме? Казла кінулі тубыльцу Прыморскага парка-сафары ў якасці чарговага абеду. Аднак рагач выявіўся баявітым, даў тыгру адлуп... У выніку паласаты Амур перастаў успрымаць таго як ежу і знайшоў у ім роднасную душу. У казле. «Я плакаль».

Узаемаадносіны траваежнага і драпежніка скарылі сэрцы і запаланілі розумы. Здаецца, недурныя людзі спрачаліся, хто каго з'есць, ці займаюцца яны сэксам. Вядомы дрэсіроўшчык Запашны змрочна абвяшчаў, што ў тыгра прачнуцца інстынкты, козлік мэкнуць не паспее. Другія патрабавалі ўсіх выпусціць на волю. Казла, тыгра, львоў, арлоў, курапатак і тых, хто ў нетрах акіяну...

«Вось ужо два тыдні грамадскасць назірае за імклівым развіццём адносінаў тыгра Амура і казла Цімура».

«Амур зжарэ Цімура!»

«Чаму Амур не з'еў Цімура? Пяць падстаў»

«Казёл Цімур і тыгр Амур не могуць есці адзін без аднаго»

Багіня памяці Мнемазіна носіць пантофлі са свінцовымі абцасамі. Ступае мякка, на дыбках, а націсне пяткай — і струшчыць усё. Здаецца, вось гэта нізавошта не забудзеш, такое важнае, такое роднае — а насамрэч застаецца толькі ўціснуты ў побыт адбітак

«У казла Цімура і тыгра Амура з'явіліся старонкі ў кітайскіх сацыяльных сетках»

«Тыгр Амур і казёл Цімур спяць разам»

«Тыгра Амура і казла Цімура звінавацілі ў прапагандзе гомасэксуалізма»

«Казёл Цімур учыніў паляванне на тыгра Амура»

«Амур пакусаў нахабнага Цімура».

«Кранальная сустрэча казла Цімура і тыгра Амура»

«Цімур дараваў Амуру прачуханку, з-за якой патрапіў у ветблок».

«Прыморскі сафары-парк адчыніў спецыялізаваную інтэрнэт-краму па продажы сувеніраў, прысвечаных цёплым адносінам тыгра Амура з казлом Цімурам».

«Амур ды Цімур, апошнія навіны: нявеста казла»

Любы ідэолаг ведае, што калі ў дзяржаве людзі даведзеныя да адчаю, жывуць у страху сказаць штосьці не тое і згубіць апошняе, яны ахвотна ўцягваюцца у масавыя гульні. Радуюцца відовішчам і перажываюць за выдуманых герояў, замест таго, каб спрабаваць выправіць сваё жыццё.

Людзі, вайна ідзе! Бязглуздая, несправядлівая, крывавая... Вы апраўдваеце яе ўра-патрыятычнымі лозунгамі. Вы глядзіце ў інтэрнеце відэаролікі пра чужыя смерці, заядаючы чыпсамі. Вам не хочацца думаць, што вы ў чымсьці вінаватыя. Вам хочацца зоны камфорту. І вуаля — вашу ўвагу паглынае раман між тыграм і казлом.

Цікава, ці пішуць фанфікі пра Амура і Цімура? Мае аўтары маглі б раскруціць сюжэт. У логвішчы Урабораса ёсць такі Fairy, ён мог бы пасяліць у цела Амура дух бога Тора, а ў Цімура — дух валькіры... Але не, Fairy любіць катэгорыю слэш, таму ў казла ўсяліўся б Локі. А рамантычная Fljor Delakur, студэнтка-біёлаг з Баранавіч, якая працуе ў рэйтынгу джэн (без эротыкі), жанры «раманс» і катэгорыі «гет» (традыцыйная арыентацыя герояў), сачыніла б, што тыгр і казёл — пярэваратні. Разлучаныя злой вядзьмаркай закаханыя па начах вяртаюцца ў свае аблічы. Толькі ў яе застаюцца рогі, а ў яго — паласаты хвост. А можа, наадварот, мужык у яе казёл. А аматар сцёбу і сцімпанка Grjaznyj Ubljudok, пра якога я не ведаю нічога, акрамя ніка, прыдумаў бы, што казёл і тыгр — мутанты, вывучаючь людства на прадмет заваявання і самі пішуць пра сябе скандальныя навіны ў сацыяльных сетках.

Прыкрываю вочы — перад павекамі разыходзяцца жоўтыя колы, адлюстраванне беднага майго сонца на паверхні лужыны. Побач агідна запіпікаў кампутар, быццам сігналізацыя аўто. Кідаю погляд направа, дзе за маніторамі дзяжурыць Паша. «Рубят лес мужики», — ціха напявае брутальны карузлік з Пашынага кампа, не зважаючы на віск сістэмы. Малады бялявы мент вяла калупае пластыкавым відэльцам катлету. Ейны пах з'ядноўваецца з пахам майго хека ў смяротна-смуродны дуэт. А на маніторах рухаюцца чорна-белыя людзі.

Кожны экран падзелены на шэсць квадрацікаў, па колькасці камер. Здаецца, над пасажырамі станцыі праводзяць пачварны эксперымент, рассадзіўшы па шкляных скрынях.

Адкідваюся ў крэсле, каб лепей бачыць: відовішча заварожвае... Потым зноў адварочваюся да свайго манітора... Пакуль па каменнай падлозе штосьці не загрукатала. Аказалася, Паша скінуў бляшанку «Фанты»... Мой погляд зноў чапляецца за карцінкі знізу... Якраз у гэты момант адзін з мінакоў, што пакідае станцыю, падымае галаву і чамусьці глядзіць уверх, проста ў камеру... Нядоўга, на адно імгненне, ягоныя вочы ўзіраюцца ў мяне... Палец нервова трэ лоб, наўскос, нібыта намацвае шнар, як у Гары Потэра...

Гэтага імгнення хапае, каб і відэлец выпаў з маёй рукі, і ад сутаргавага руху на падлогу, пад якой ездзяць цягнікі і ходзяць шэратварыя зомбі, пляснуўся хек у цесце разам з двума лыжкамі парашковага бульбянога пюрэ.

Я глядзела, як на правым маніторы ў скрайнім верхнім квадраціку аддаляецца постаць у чорнай скуранай куртцы, з наматаным на шыю доўгім піконскім шалікам, і спрабавала ўдыхнуць прапахлае мазутам паветра, бо яно чамусьці не ўдыхалася.

Бо мужчына ў чорнай куртцы з шалікам, з моднай хіпстэрскай бародкай і паголенай галавой быў Віталь Корвус.

Мой муж.

Якога, між іншым, прызналі мёртвым.

Па рэйках метрапалітэну прагрукатаў Белы Трактар.

Цалкам раман чытайце ў бліжэйшых нумарах часопіса «Дзеяслоў»

Зоны

Васіль ДЭБІШ

***

Збаўляе ход, каб азірнуцца, старасць,
Ды дзе ён, дзе пачынаў важкіх след?
Няспраўджанымі застаюцца мары,
І думкі жухнуць, нібы яблынь квет.

Няма красы былой і той адвагі,
Што ўсё нутро запальвала агнём.
Нас робіць баязліўцамі развага,
І веліч ціха ўкленчвае суздром.

Дзе той парыў і дзе рашучасць тая?
Падзеліся куды і моц, і спрыт?..
Падобныя, як кроплі, дні сплываюць
Змялелай, ціхай рэчкаю ў нябыт.

Вароны

На снезе белым — чорныя вароны.
Галгочуць. З учарашняга яшчэ.
Глядзяць на свет, нібыта шлюць праклёны
Спусцелымі палонкамі вачэй.

Пранізаны завеямі ліхімі,
Іх крылы б'юцца ў такт, як ветракі.
І добра бачна, скамянеў пад імі
Глыбокі снег. Ім хлеб даю з рукі.

Дык не бяруць. Сядзяць у брудзе,
Глядзяць з галін, сцяжынак і слупоў, —
Нібы смяюцца: «Прыйдзе час, і будзем
Мы піць нябёсы з вашых чарапоў.

Сусед

Сусед мой адышоў у іншасвет.
Ідзе дзяльба і бойка за кватэру.
Мой добры, памяркоўны мой сусед
Сумленна жыў і цвёрда ў святасць верыў
Усіх, хто быў вакол яго, людзей,
Законаў, сваіх родных і каханай,
І словам Прэзідэнта: кожны дзень
Як трэба жыць, той нас вучыў з экрана.
Быў незаўважны, ціхі і на лёс
Нялёгкі свой не скардзіўся ніколі,
Хоць сіратой, па інтэрнатах, рос.
Вучылі так яго: спачатку ў школе
Чытаць, але не думаць. Па начах
Таемна марыў ён пра крылы. Білі,
У галаву яму ўганялі страх,
Самаахвярным быць яго вучылі.
Не будзеш слухаць — пойдзеш у турму!
Слугуй аддана, верна, па-сабачы...
Ну, а яму, хацелася яму
Быць чалавекам і хоць нешта значыць...
З гадамі — абламалася крыло
І не цягнула больш у паднябессе.
Жаданне лёсу ўпарціцца — прайшло.
Пакорлівай, бурлацкай стала песня.
Хоць многа перанёс і многа знаў,
Вакол сябе не бачыў брудных плямаў.
Прыбіты страхам, згодліва маўчаў.
Што жыў на ланцугу — так і не ўцяміў...

***

Лявону Валасюку

Цвік паржавелы. Рамачка. Пейзаж.
Буг. Востраў. Лодка на аднойназе
Люструецца ў вадзе, якая нас
На мыс высокіх дум перавязе.

Віры бурляць. Сыпучы схіл наўсцяж.
Вунь насып асыпаецца, зірні.
Нібы пясчынкі, паглынае нас
Зямля... І вырастаюць камяні.

Саранча

Адкуль яна, з якіх палёў ці нор,
Тупая, ненажэрная арава?
Укрыла чорнай хмараю мой двор
І трушчыць сакаўныя кветкі, травы.

Паела ўсё. І плодзіцца штодзень
Ды чыніць свае гульні і забавы.
Узяць для ненасытнай корму дзе,
Калі яна за спінай, злева, справа?

Яна тут — і парадак, і закон.
Баюся: з дому выганіць самога,
Бо армія, бо цэлы легіён —
Двуногай.

Зоны

Прыснілася: чырвоныя пагоны,
З вінтоўкаю на вежы вартавы,
І трупамі запоўнены равы,
І смерць — адно тут выйсце
з гэтай зоны...

Навісла хмара чорная над краем,
Для Беларусі — зноў не лепшы час.
Зноў з мовы здзек. У зоны заганяюць
Рублёвыя, чарнобыльскія нас.

Мне слова «зона» слых балюча рэжа.
Хачу быць вольным я — абрыд палон.
Хачу свой край пабачыць незалежным:
Без халуёў, без дурняў і без зон.

Маналог Міколы Купрэева

Не быў я белым пацуком,
Прывыклым да пакоры.
Не рупіўся пра ўласны дом, —
Ды неба меў і зоры.

Галодным быў, не баляваў.
Еў, што расло на ніве,
Ды рук ніколі не лізаў
Гаспадарам «зычлівым».

Парою сіверна было,
Даймаў скразняк бясконцы.
З нары — праз дрот калючы, шкло —
Я выпаўзаў да сонца.

Мяне травілі — не маліў
Даць літасці ніколі.
І больш за ўсё ў жыцці цаніў
Я скарб адзіны — волю.

Паляванне

Другія суткі запар
падлетак сядзіць
за камп'ютарам,
старанна націскае
на гашэтку,
перамагае,
забірае ў палон.
Шчаслівы пасміхаецца,
не здагадваецца,
што сам ён
даўно паланёны.

***

У старажытным Бярэсці,
дзе стары горад,
шляхі крыжуюцца,

злучаючы Сёння і Вечнасць.

Дзе нават я
драбнейшы
за найменшую пылінку.

На кухні

На кухні мы з суседам. Цыгарэт
Дым едкі і смярдзючы рэжа вочы.
«Што за жыццё, — мне жаліцца сусед, —
Цягну ярмо ад раніцы да ночы.

Даўно абрыдла мне так, браце, жыць...
Але маўчу...» Крычу я ў цемру: «Годзе!..» —
«Цішэй, цішэй, — сусед збялеў, дрыжыць, —
Цень за вакном мільгнуў, там нехта ходзіць».

Збянтэжыўся і ў дзверы — шусь! Агонь
Пагас у печы, скруха сэрца точыць...
Страх куляй працінае зрэнкі, скронь —
Так адпускаць мінулае не хоча.

Народ

Аддаляешся ад святыняў
у цемру,
што асвечана
лакам лімузінаў.
Прымерваеш маску
чужынцаў,
якая становіцца
тваім тварам.
Марыш стаць
багатым і незалежным.
Ды далоні твае
выракліся
працы,
а вусны —
мовы.

Плакала зіма

Халодным лютаўскім днём
крочыў я гарадскім паркам.
На цэнтральнай сцэне гучала музыка,
а навакол
аплаквала зіма
нечы зыход.
Чорнымі, як сажа, губамі,
дрэвы шапталі пра
быццё і небыццё...
А побач п'яны жабрак
падлічваў свой
прыбытак —
і мары бедака лопаліся,
як бурбалкі дажджу
на лютаўскім асфальце,
удар за ўдарам.
І была зіма
такой самотнай і няўтульнай,
як і наша жыццё.

***

Вечар адліжны, глухі, безаблічны.
Вецер халодны за спінай скавыча.
І на вярсту ні прытулку, ні схоўні.
Блякне на небе аскепачак поўні.
Сцелецца прымраку цень пакрыёма.
Зморaны, крочу да роднага дома.
Золь пракаветная шчыміць мне вочы, —
Ці я дарогу знайду, ці дакрочу?

***

Пускаю цыгарэтны дым.
Віно п'ю, песні распяваю.
Гуляю ў карты. І бяды
Вялікае не ўсведамляю.

Дні не лічу. Лятуць яны,
Хаваюцца за небакраем.
Сваёй не бачу я віны
І што цнатлівак не мінаю.

Даўгі напоўніцу плачу,
І свой жую кавалак хлеба.
Іду туды — куды хачу...
А што яшчэ для шчасця трэба?

Душа

За поўнач. А душа не спіць.
Вядзе з нябёсамі гамонку.
Імгненне — і яна ляціць,
Парвала цела абалонку.

Крычу: «Вярніся!» Не ўтрымаць.
Яе палоніць свет дзівосны.
Яна мяне не хоча знаць.
Ёй краты цела невыносны.

Яшчэ ёй невядомы страх, —
Страх вышыні і адзіноты.
Усё магутней крылля ўзмах
І ўсё мацней жаданне лёту.

***

Стоячы на каленях,
ці ўбачыш
неба!?..

22 ліпеня — 55 гадоў з дня нараджэння сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў Васіля Іосіфавіча ДЭБІША. Віншуем нашага аўтара і зычым яму доўгага лета ды новых паэтычных узлётаў!

Памятаць сваё

Чарговы, 88-ы, нумар часопіса «Дзеяслоў» адкрываецца нізкай традыцыйна-класічных, натомленых зямной метафорыкай, вершаў гомельскага паэта Віктара Яраца. Па шчымлівасці пачуццяў і экзістэнцыяльнасці думак можна здагадвацца, што яны ў цэлым прысвечаны памяці блізкага яму чалавека — жонкі Людмілы.

Здаецца, яшчэ ўчора наша пакаленне з цікаўнасцю зазірала ва ўсе шчыліны *гэтага* свету, а ўжо сёння самотна-палахліва ўглядваецца ў нязведныя нябесна-бяздонныя праёмы *таго*... На жаль, такі чалавечы вырак. Але якія асацыяцыі!

А гэтай ноччу летняю пад раніцу
праз дождж у сон прыйшла
і ў дзверы звоніць. Адчыніў — стаіць і сумкі
цяжкія ў руках трымае — з таго свету...

Не магу не прывесці і наступны верш, які пакідае глыбокае ўражанне:

На даўні боль кладзецца свежы боль –
зусім не так, як снег на снег кладзецца,
як цвет — на цвет, што сыпле сад на дол,
як ліст — на ліст, сарваны ветрам з веццяў.
І ўжо адной шчымлівую струной
у сэрцы, у крыві гучыць бяссонна
той міг, што вырас гонкаю сасной,
і той, што парасткам прабіўся сёння.

У **Віктара Казько** ўсё той жа густы замес цяжка чытальнай прозы, але — гэтым разам — прыцягальны і заварожваючы таямніцай да канца неўсвядомленага свайго ўласнага і чалавечага лёсу ўвогуле... Дарэшты няясны, цёмна-сурочны і смяротна-завабны, — як для мяне, адзін з найбольш глыбокіх твораў сучаснай нацыянальнай літаратуры. Глыбіннаўдумна апісана Прырода Палесся і яго балотна-ляснога насельніка — палешука... Чалавек апынаецца ў сітуацыі экзістэнцыяльных вычуванняў, у стане панічнай страты сваёй істоты праз страту родавай крэўнасці, што сышла не толькі ў зямны нябыт, але й цяпер, проста на вачах, сыходзіць у нябыт людской памяці... Гálас канаючага ў царстве мёртвых... Магчыма, у пэўным сэнсе, гэта і ёсць спроба стварыць некалі змысленую Алесем Адамовічам ***звышлітаратуру?!*** Напісаць своеасаблівую *аўтабіяграфію* не самога чалавека, а — ужо адасобленага ад яго — чалавечага духу... Герой адпраўляецца ў мясціны свайго дзяцінства, каб наведаць бацькаўшчыну і магілы сваіх родных, аднак не знаходзіць і знаку ад іх жыцця — ні хат, ні магіл... Усё растварылася ў крыві, сышло крывёю, таму крывёю і пішацца-згадваецца... Балюча неймаверна... Вось некаторыя запамінальныя вытрымкі:

«Жывы чалавек ва ўсім павінен ведаць меру і мяжу. Жывое — жывым, адмерлае — памерлым. Але ж гэта не пра мяне, як і не пра тых, хто па-сапраўднаму жывы. А я ашчэ жывы. Мне баляць мае нябожчыкі»;

«Гэта было зноў паўтарэнне, па загадзе ўжо нябожчыка: мы ехалі па праеханаму намі, і зусім нядаўна. Па той жа дарозе, шашы і праселках. Мільгалі тыя ж адрынутыя Богам, чалавекам і пагостамі хаты, апусцелыя вёскі, над якімі ні бусла, ні ластаўкі, і нават камар не пазвоньваў, не прагнуў чалавечай крыві, бо яе тут і ў заводу не было. Жалоба і скруха сустракалі нас, жалоба і скруха праводзілі. <...> З кожнага крыжа і з-пад крыжа, з кожнага вянка і кветкі жалобна, хлуслівa, Юдава ўскладзенай вамі на іх памін, на вас глядзяць, грэблівa сочаць за вамі вочы нябожчыкаў. Ніхто з іх нічога не забудзе, і ніколі ніводнага з вас не забудзе. Мёртвыя не ведаюць даравання. Яны не з тых, не з падкарытнікаў, палатнікаў, што засвоілі толькі адно: «адабрамс». І не з бязмоўна нямых, памяркоўных. Тут ляжаць вечнікі. Адзіна назаўжды праведныя і праўдзівыя ўжо. Наглядальнікі і захавальнікі свету, выкрывальнікі Каінаў, Юдаў, Хамаў, пярэваратняў».

І ўвесь гэты духоўна-эпахальны тэкст называецца «Нікуды», без пазнакі жанру...

Калі вершы В. Яраца вызначае іх змест, то вершы **Валярыны Куставай** — іх форма.

Шлях яе паэзіі — той, які «пішуць нагамі». Нешта істотнае ў гэтым наўпростывым тропе ёсць, і, на мой погляд, — гэта рух цела і зрух душы... Там (у вершах В. Яраца) жыццё згасае, тут (у вершах В. Куставай) яно ўспалымняецца. Але — раптам — і такое, безабаронна-лірычнае:

Ён,
вялікі мужчына,
як кацяня,
сядзеў на падлозе,
спакваля
яго валасы
гладзіла
я.

Урывак з рамана Уладзіслава Ахроменкі «Выкрадальнік гукаў» нечым аддалена выклікае асацыяцыі з «Парфумерам» Патрыка Зюскінда. Дарэчы, стыль і метафорыка тэксту даволі ясныя і чытэльныя, месцамі нават вельмі паэтычныя:

«Дзень — самы недарэчны час для крадзяжу гукаў. Тупыя тупаты натоўпу, пагрозлівае гырчэнне рухавікоў, бязладнае блямканне мабільнікаў і мярзотнае рыпенне дротаў спаборнічаюць між сабой у іерархіі, бы альфа-самцы перад самкамі напярэдадні злучкі. У дзённым горадзе немагчыма пачуць, як з крыльцаў мятліка абсыпаецца пылок ці як у келіху грае маладое віно. Паляваць на гукі можна адно ўначы».

У **Кацярыны Сянкевіч** вершы нараджаюцца ад эмацыянальных адчуванняў акаляючага яе свету і занатоўваюцца на мастацкім эцюдніку прыглушанымі фарбамі ўласнага жыцця. Іх нельга чытаць спехам і запар. На некаторых трэба проста супыніцца, каб паспрабаваць вылавіць іх сэнс.

Я пішу табе так, як адчуваю
электроннай энергіяй экалагічна чыстай
Я дасылаю тонкасць крамянёвымі
дарожкамі
што праводзяць словы думак
Калі я размаўляю
цела прыліпае да зместу
яно блакуе пераход
паміж тым і гэтым светам

Друкуецца ў новым-чарговым «Дзеяслове» і частка рамана «Міленіум» **Леаніда Левановіча.** Гэта такі наварысты, смачна-густы і бадзёры (не зважаючы на ўзрост) расповед пра беларускае (натуральна-прыроднае) жыццё наводдаль ад яго ўрбаністычнага эпіцэнтра. Тэкст не надта каб (псіхалагічна ці філасофічна) заглыблены; ён сюжэтна просты, цёплы (падчас юрлівы) і душэўны, адным словам, чалавечны, напісаны жывой і добрай моваю, — чытво, якое напраўду хочацца смакаваць. Крый Божа, аўтару крыўдаваць на такія маé вольнасці ў параўнаннях, бо яны шчырыя і з любоўю сказаныя. Хоць усё ж асцярожна заўважу, што, сяды-тады, пісьменнік як бы забываецца на мастацкую прозу і занурваецца ў блізкую да аўтабіяграфічнай дзённікавую мемуарыстыку... Зрэшты, магчыма, і гэта будзе некаму цікава.

Мікіта Найдзёнаў — паэт-хіпстэр, ён піша сучаснай маладзёвай лексікай і піша пра тое, што «шчэміць» яго цяпер і зараз, асабліва не ўдаючыся ў «былое і думы»... Ён жыве пахамі, фарбамі і адчуваннямі свежых і нявыгараных дзей і ўчынкаў. Назва нізкі — «Культ акалічнасці» — адпавядае напісанаму. Таму на супрацькоздзе, як панацэя па нечым жывым і душэўна-цёплым, чытаюцца, як бы выпадкова сюды патрапіўшыя, наступныя паэтычныя радкі:

Гэтак балела злева.
Думаў, ад настальгіі.
Выклікаў хуткую, усё ж небяспечна.
Кажуць, міжрэбравая неўралгія.
З сэрцам нармальна.
Я ж бессардэчны.

«Рэфлексію хутарской настальгіі» друкуе **Анатоль Бутэвіч.** Чытанка для школьнікаў сярэдняга ўзросту, напісаная ад імя вясковага падлетка. Пра наша адвечна-балючае, пра нацыянальнае самавынішчэнне, пры запозненай жальбе па крэўным і страчаным.

Крысціна Бандурына паспрабавала напісаць паэтычную аўтабіяграфію на партытуры біблійнай мудрасці. Тэкст расцягнуты і напнуты, то як скрыпічная струна, то як цеціва лука, — гук і палёт вéршацца ў вечнасці... Так, на маю думку, павінна было б быць у ідэале, але, як кажуць на БТ, «як ёсць, так ёсць».

І маёй Песні Песняў
калі-небудзь настане канец.
Замкнуцца ўнутры
ўсе чатыры бакі сусвету.
Аднойчы ў снежні
пад самы фінал
зорны пыл жоўтых начэй
паляцíць на зямлю,
каб выкласці на асфальце
і выпадковых ваўняных пальчатках
тваё імя
і растаяць.

Аповед **Веры Лойка** «Дом для шчасця» — пра спрадвечны пожад хатня-дамашняга беларускага шчасця, напісаны няспешна-заборлівым традыцыйна-рэалістычным стылем, разважлівым і агляднаўдумлівым, як само наша жыццё...

Нізка вершаў вядомага ўкраінскага лірычнага класіка — сына француза і мадзьяркі — **Валадзіміра Сасюры** падаецца ў годных перакладах **Васіля Жуковіча,** ён жа напісаў і яркую кароткую прадмову пра творчы і жыццёвы лёс шырокавядомага паэта. Вось дзве страфы з аднаго з рэзанансных вершаў у перакладзе на беларускую мову:

Любіце Ўкраіну, як сонца святло,
Як вецер, і травы, і воды...
Любіце у шчасці ўсім злыдням назло,
Любіце ў часіну нягоды.
....
Як песню, якую душою пяюць,
Як неба, што ззяе зарою,
Ўсім сэрцам любіце Ўкраіну сваю —
І вечныя будзем мы з ёю!

Цяжка паверыць, што артыкул «Традыцыі Максіма Багдановіча ў творчасці Міхася Стральцова» напісала навучэнка ліцэя БДУ **Марына Яромка,** бо тут ёсць не толькі выкладзены досвед прачытанага і пачутага, але і цікавыя ўласныя развагі пра паэзію і эстэтычна-мастацкія накірункі двух адметных класікаў розных літаратурных эпох. Словам, літаратуразнаўчы дэбют варты ўвагі і ўхвалы.

А выкладчыца Гомельскага ўніверсітэта **Святлана Цыбакова** разважае пра сюжэт «аблуднага сына» ў паэтычнай творчасці яшчэ аднаго нашага класіка Анатоля Сыса. У яе довадах і высновах ёсць свая метафарычная праўда.

Кандыдат філалагічных навук **Вадзім Корань** выступае з літаратуразнаўчым артыкулам наўслед юбілейным угодкам вядомага «выклятага» паэта і празаіка Міколы Купрэева. Тэкст паважлівы, удумлівы і, што важна, слістычна чытэльны.

Вядомы паэт і «кнігазбіральнік» **Кастусь Цвірка** працягвае друкаваць нататкі з новай кніжкі «Човен майго часу» пра вядомых сваіх сяброў і калег па творчасці (А. Вярцінскага, А. Куляшова, М. Сяднёва).

Своеасаблівы гімн зацікаўленага вандроўніка тым краінам, дзе ён пабываў, — іх гісторыі, культуры, прыродзе, народу, — у мастацкіх нарысах польскага літаратара **Рышарда Капусцінскага** «Кіргіз злазіць з каня» (у перакладзе **Яўгена Салейчука**). Гэтым разам — пра Грузію, Арменію, Азербайджан.

Вельмі істотная і важкая ў гэтым нумары мемуарная частка публікацый. Скажам, фалькларыст і этнограф, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1986 г.) Лія Салавей з вышыні сваго ўбеленага ўзросту аглядваецца на пройдзены шлях і, найперш, у тыя вытокі, што пачыналіся з малой радзімы, Мядзельшчыны, ад сярэдзіны 30-х гадоў мінулага стагоддзя. Вельмі насычанае жывое, гаваркое, шчымліва-помнае хутарское дзіцячае жыццё запісанае гэткай жа народнай бацькоўскай, несапсаванай савецкім часам, мовай. Успаміны называюцца «Гавэнды майго краю». І сама ж на зачыне тлумачыць тое так: *«Гэта — вуснае апавяданне, жанр вуснай народнай славеснасці, інакш, гутарка, часам — плётка. Гавэнды, беручы агулам, гэта і сюжэтныя апавяданні, і ўспаміны, і навіны, і тэарэтычныя развагі, маралізатарскія прыпавесці, і жартоўныя выказванні, — усё, што людзі пры зручным выпадку апавядаюць адзін аднаму, нязмушана гавэндзяць. У літаратуры гэты жанр замацаваны творчасцю Уладзіслава Сыракомлі (Людвіка Кандратовіча)».*

А вось паэт і празаік **Уладзімір Мароз** (ураджэнец Косава) піша пра адзенне свайго часу (ад дзяцінства да цяперашніх дзён). Вельмі неабходная рэч у кантэксце нашай нацыянальнай культуры, якая паступова нівелюецца і ўсё больш робіцца ўніверсальнай. Чытаючы, успаміналася і сваё, ношанае, дзіравае, латанае, прыстойнае і нават фірмовае... Дзякуй аўтару за шчырае пісьмо і *распранутасць* натуры.

У перакладзе **Уладзіміра Васілевіча** друкуецца працяг манаграфіі **Канстанціна Тышкевіча** «Вілія і яе берагі». Чытво ўжо апрабаванае і займальнае для тых, хто не аглух і не аслеп да айчыннай геаграфіі, гісторыі, этнаграфіі і археалогіі...

Педагог, краязнаўца **Уладзімір Лайкоў** з Мётчы, што пад Барысавам, распавядае пра знанага паэта Рыгора Барадуліна (пра таварышоўства, сустрэчы, ліставанне, узаемаадносіны і сваё стаўленне да яго творчасці).

Доктар гістарычных навук **Эмануіл Іофе** піша пра вядомага навукоўца Мітрафана Доўнар-Запольскага ў звязку з яго 150-гадовым юбілеем. Артыкул асветнага плану, карысны для ўсведамлення беларускай нацыянальнай спадчыны.

Звяртае на сябе ўвагу і чыста крытычны раздзел часопіса. **Анатоль Трафімчык** рэцэнзуе кніжку Сцяпана Лаўшука «Праз церні да брамы неўміручасці: Кандрат Крапіва і беларуская драматургія» (Мінск, «Беларуская навука», 2016). **Наталля Якавенка** разважае над кніжкай Сяргея Ваганава «Мосцік над вечнасцю» (Смаленск: Інбелкульт, «Кнігарня пісьменніка», 2016). А **Леанід Галубовіч** спрабуе ўвесці ў сучасны літаратурны кантэкст арыгінальны зборнік вершаў паэта Андрэя Сцепанюка «Распісаны квадрат» (Бельск-Падляшскі, 2016).

Наастачу — рубрыка «Дзеяпіс» з кароткімі анатацыямі новых кніг.

Што ж, лета *выдаецца* ветраным і макраватым. Не нагрэемся, дык хоць начытаемся.

ЛеГал

«Бывай, Агуркова

Хрысцінэ НЕСТЛІНГЕР

Прадмова

Мой дзядуля сказаў, што хто-небудзь з нас ну проста абавязаны запісаць гэтую гісторыю.

Марціна адказала, што яна гэта зробіць. Але ўсё, што яна дагэтуль зрабіла, гэта тое, што купіла стос ружовай паперы і зялёную стужку для пішучай машынкі.

Марціна кажа, што не пачынала пісаць, бо ёй вельмі цяжка даецца падзел гісторыі на часткі. «Ад правільнага падзелу залежыць уся кніга», — сказаў ёй настаўнік нямецкай мовы.

А мне пляваць на гэтыя падзелы! У мяне нага цяпер у гіпсе, і я не магу пайсці купацца, таму і пішу гэтую гісторыю.

Частка Першая, альбо №1 паводле падзелу настаўніка нямецкай мовы

Я распавяду, хто мы такія. Пра раптоўны грукат на кухні. Галоўны рэдактар нічога не жадае ведаць пра гэта. Фотаапараты таксама не хочуць, хоць іх агулам пяць штук.

Пачалося раней... Але мы гэта заўважылі толькі летась у велікодную нядзелю за сняданкам. Спачатку нешта стукнула. Я падумаў, што на кухні нешта звалілася. Мама пайшла паглядзець, а калі вярнулася, яна ўся трымцела, а мы...

Тут, напэўна, мне трэба распавесці, хто мы такія. Мы — гэта дзед і мама, тата і Марціна, Нікі і я.

Дзеду амаль семдзесят, і ў яго з-за нядаўняга інсульту не згінаецца нага і перакасіла рот. Але і з крывым ротам ён такія разумныя рэчы кажа — што многім з акуратна прамымі і не снілася. Дзед — бацька таты.

Тату пад сорак, і ён кіруе аддзелам у адной фірме па страхаванні аўтамабіляў — ён вельмі маленькі начальнік. Мама гаворыць, што толькі на працы ён можа крычаць толькі на трох супрацоўнікаў. Таму, напэўна, ён так шмат і крычыць дома, — мяркуе дзед.

Маме таксама пад сорак. Але выглядае яна, на маю думку, нашмат маладзей. У яе пафарбаваныя светлыя валасы, а важыць яна ўсяго пяцьдзясят кілаграмаў. Настрой у яе амаль заўсёды вясёлы. Часам яна злуецца і сварыцца, маўляў, яна для нас толькі служанка, што ў адзін цудоўны дзень зноў пойдзе працаваць, і тады нам самім давядзецца займацца гэтым бедламам.

Марціна вучыцца ў пятым класе гімназіі. Яна худзенькая, цыбатая, а валасы ў яе бялёсыя. Сапраўдныя, свае. Яна дрэнна бачыць, бо чупрынка звісае ёй акурат на вочы. Яна кахае Алекса Бергера, які вучыцца з ёй у адным класе. Тата злуецца з-за гэтага, да таго ж у Бергера доўгія валасы. Мама гаворыць, што гэта нічога не значыць, усё-ткі Марціна ў класе самая лепшая, а з-за першага кахання абсалютна неабавязкова выходзіць замуж.

Нікі — мой малодшы брат. Я яго часта заву проста Нік. У школе ён цяпер вучыць, колькі будзе двойчы два, але гэта ён ведаў яшчэ ў трохгадовым узросце. Нядаўна праз яго адбыўся цэлы гармідар: Нік падняўся пасярод урока арыфметыкі, мовіў «Да пабачэння!» і выйшаў з класа. Але ён не дадому пайшоў, а да старога Губерта, нашага цесляра. Там ён зграбаў габлюшкі, сказаў, што таксама хоча стаць цесляром. Настаўніца пазваніла маме і паведаміла, што яна паставіць двойку яму за паводзіны.

Мяне завуць Вольфганг, і мне дванаццаць гадоў. Вучуся я ў другім класе гімназіі. Марціна кажа, што я выглядаю нязграбным. Але мне ўсё адно, як я выглядаю. Выглядаць так, як я хачу, у мяне аніяк не атрымаецца. Таму я і не нашу брэкеты, каб выраўняць зубы — брэкеты пяць тысячаў шылінгаў каштуюць! Да таго ж яны ўжо і не налезуць на мае заечыя зубы. Да нядаўняга часу я быў добрым вучнем. Але нам прыслалі класным кіраўніком Хаслінгера, ён мяне на дух не пераносіць. Ён лепіць мне нулі па матэматыцы і геаграфіі адзін за адным. Больш за ўсё мне падабаецца плаванне. Я — сябра таварыства па плаванні. Калі я прыкладу ўсе свае намаганні, кажа трэнер, праз два гады я змагу зрабіцца чэмпіёнам вобласці сярод юніёраў па плаванні на спіне.

Ва ўласнасці нашай сям'і ёсць дом з садам. Ужо тры гады мы тут жывем. Калі тата аплоціць усе пазыкі, ён будзе ўжо сівавалосым дзедам, кажа мама. Таму мы мусім эканоміць, а дзед са сваёй пенсіі купляе нам абутак, штаны і розныя апранахі для Марціны. Гэта вельмі прыемна, бо дзеду абсалютна ўсё адно, ці размалявана футболка чырвона-блакітна-белымі стужкамі, ці на ёй партрэт Касіўса Клея[1]. Штаноў на тры памеры больш, на вырост, ён таксама не купляе. Мінулым летам ён купіў Марціне бікіні, самае моднае. Яно было зроблена з вельмі лёгкай тканіны. Тата раззлаваўся. Ён крычаў: «Няхай тады мая дачка зусім голая бегае!» А дзед хіхікнуў і адказаў: «Нарэшце хоць адна цвярозая думка прыйшла да майго сына!» Тата яшчэ больш раззлаваўся, але нічога на гэта не адказаў, бо ён не хоча сварыцца з дзедам перад намі. Ён пайшоў на кухню і пачаў лаяцца з мамай, але мама сказала, што цяпер ва ўсіх дзяўчат такія бікіні.

Вось, пра нас я ўжо дастаткова расказаў. Думаю, цяпер трэба зноў пачаць з леташняй велікоднай нядзелі.

Дык вось, летась, ага, у велікодную нядзелю, за сняданкам, прыйшла мама з кухні і ўся трымцела. Яе так моцна калаціла, што Марціна, гледзячы на маму, са страху выпусціла велікоднае яйка ў кубак з кавай.

Дзед спытаў: «Што з табой, нявестачка?» (Дзед заўсёды называе маму нявестачкай.) І тут зноў нешта бумкнула, і тата крыкнуў: «Нікі, спыніся!»

Заўсёды, калі дзесьці штосьці грахоча ці бухае, тата кажа: «Нікі, спыніся!» Часцяком ён мае рацыю, але гэтым разам быў не Нікі, з кухні зноў пачуўся грукат. Нікі пачаў скуголіць, што гэта не ён. Марціна вылавіла яйка з кавы, мама ўсё яшчэ трымцела ад страху, яна ледзь вымавіла: «На кухні, на кухні...» Мы спыталі: «Што на кухні?» Але мама больш не змагла нічога сказаць. Тады дзед падняўся і пайшоў да дзвярэй на кухню. За ім следам Марціна, Нік і я таксама. Я падумаў, што, напэўна, труба прарвалася, альбо за газавай плітой пасялілася мыш ці аграмадны павук. Іх мама вельмі баіцца. Але гэта аказалася не труба, і не мыш, і не павук, мы ўсе, нібы ашалелыя, вылупілі вочы. З намі і тата, які прыйшоў следам.

На кухонным стале сядзела нешта, ростам прыкладна з паўметра. Калі б у гэтага нешта не было вачэй, носа, рота, рук і ног, яго можна было б прыняць за аграмадны, тоўсты агурок ці сярэдніх памераў прадаўгаваты гарбуз. На галаве ў гэтага нешта была карона. Залатая карона з чырвонымі каштоўнымі каменьчыкамі на кожным зубчыку. Яго рукі былі схаваны ў белыя ніцяныя пальчаткі, а пазногці на нагах пафарбаваныя чырвоным лакам.

Гарбузок-агурок у кароне пакланіўся нам, сеў па-турэцку і прамовіў нізкім голасам: «Нёс зёвуць кёроль Кумі-Оры Друхі, з роду Лесвіцалінгаў!»

Я не магу дакладна апісаць, што адбылося, бо не памятаю, — настолькі мяне напалохаў гэты гарбуз-агурок.

Я не думаў: быць такога не можа! Я нават не думаў: ну і смешны гэты агурок! Я ўвогуле ні пра што не думаў. Абсалютна ні пра што! Губер Ё, мой дружбак, кажа ў такіх выпадках: «Мазгі замкнула!»

Хаця прыпамінаю, што тата тройчы сказаў «не». Першы раз вельмі гучна. Другі — нармальна, а трэці — вельмі ціха.

Тата заўсёды гаворыць: «Калі я кажу не, значыць не». Але тут яму яго «не» абсалютна не памагло. Гарбуз-агурок як сядзеў на стале, так і сядзеў. Ён склаў рукі на жываце і паўтарыў: «Нёс зёвуць кёроль Кумі-Оры Друхі, з роду Лесвіцалінгаў!»

І тут дзед першым агоўтаўся. Ён наблізіўся да караля Кумі-Оры, пакланіўся і прамовіў: «Вельмі рады знаёмству з Вамі. Маё імя — Хогельман. У гэтым доме я з'яўляюся дзядулем».

Кумі-Оры выцягнуў сваю правую руку і сунуў яе дзеду пад нос. Дзед зірнуў на руку ў ніцяной пальчатцы, але так і не ўцяміў, чаго хоча Кумі-Оры.

Мама падумала, што, напэўна, у яго баліць рука і яму трэба зрабіць кампрэс. Мама заўсёды думае, што каму-небудзь абавязкова трэба зрабіць кампрэс ці даць пілюлі, альбо паставіць гарчычнікі.

Але Кумі-Оры не быў патрэбны кампрэс, рука ў яго была нармальнай. Ён памахаў пад дзедавым носам ніцянымі пальцамі і прамовіў: «Мы прыфыклі, што нам кошны абафязёны цалафаць рукі!»

Дзед заявіў, што ні ў якім разе не будзе цалаваць руку Кумі-Оры, адно ён бы пацалаваў руку прыгожанькай дамы, аднак Кумі-Оры ніякая не дама.

Па зялёнай агурковай скурцы Кумі-Оры прабеглі гарбузова-жоўтыя мурашкі, і ён закрычаў у шаленстве: «Фы гафарыце з Фашай Фялікёсцю!»

Дзед паглядзеў на Агурковага Караля так, як ён заўсёды глядзіць на людзей, якіх на дух не пераносіць. Агурковы Кароль больш не махаў рукамі. Ён паправіў сваю карону і сказаў: «Нёс прагнаў падданны мне народ! Мы прасіць часофага прытулку!»

А потым ён яшчэ дадаў: «Мы фельмі стаміўся ад такіх хваляваняў!»

Тут ён зіхнуў, заплюшчыў свае чырвоныя гузікі-вочкі і звесіў галаву, як наш дзед, калі засынае перад тэлевізарам. І прамармытаў: «Мы хацець, каб нас накрылі коўдрай і прынеслі падушку!»

Нікі пабег у свой пакой і прыкаціў старую лялечную каляску. Марціна павыкідвала з яе ўвесь хлам: засохлы бутэрброд, тры спартыўныя торбы, зацвілы марынаваны агурок і шкарпэтку Ніка. І, дзякуй Богу, мой вучнёўскі білет, які я, нібы дзяцел, шукаў ужо тры тыдні. Косткі ад сліў яна пакінула ў калясцы. Я падхапіў караля Кумі-Оры, бо ён спаў салодкім сном і мог зваліцца са стала. Ён раздзьмуўся, нібы сырое цеста ў цэлафанавым пакеце. Я паклаў Кумі-Оры ў каляску, а мама накрыла яго кухонным ручніком. А карону з каштоўнымі камянямі мама запіхнула ў лядоўню — у маразілку. Але дзеянні мамы нас абсалютна не здзівілі. Можаце сабе ўявіць, як мы ачмурэлі ад усіх папярэдніх падзей!

І Нік не здзівіўся. Ён увогуле сцвярджае, што пад ложкам у яго жывуць шэсць ільвоў, слон і дзесяць гномаў. У каго пад ложкам жывуць гномы, таго ніякі Кумі-Оры не здзівіць.

Нік выкаціў каляску на веранду, сеў побач і праспяваў: «Спі, дзіцятка, спі. Сон салодкі прысні — бацькі твае былі князі».

Кароль Кумі-Оры Другі праспаў усю велікодную нядзелю. Ён ціхенька храпеў. Тата патэлефанаваў у газету, якую заўсёды чытае. Але рэдактара не было, бо Вялікдзень. Там дзяжурны парцье. Ён засмяяўся і параіў, каб тата прытрымаў гэтую гісторыю да наступнага першага красавіка.

Тата закрычаў: «Гэта несусветная нахабства, Вам гэта дорага будзе каштаваць!»

Ён кінуў слухаўку на тэлефон. Потым заявіў, што патэлефануе галоўнаму рэдактару дадому, бо заўсёды лепш размаўляць з начальствам, а не з падначаленымі.

Мне давялося прынесці газету, а Марціне праверыць, ці сапраўды «Даўкаўпіль» пішацца з двайным «аў». Вось як завуць галоўнага рэдактара.

Потым тата вывучаў тэлефонны даведнік, але ў ім аказаліся дзесяць Ёзэфаў Даўкаўпіляў. Насупраць першага была пазнака «кравец», другі быў «спецыялістам па экспартных пастаўках», трэці — «цырульнікам», а чацвёрты — «доктарам медыцыны». Два Даўкаўпілі жылі ў Зімерынгу, і тата сказаў, што гэта дакладна не яны, бо ў Зімерынгу жывуць толькі пралетарыі. На астатнія чатыры нумары тата патэлефанаваў. Двойчы ніхто не адказваў. Потым адказала жанчына, яна паведаміла, што Ёзэф Даўкаўпіль яе сын і ён паехаў на рыбалку, і што яна не мае нічога супраць, каб ён стаў галоўным рэдактарам, але, на вялікі жаль, ён працуе піяністам у бары «Chat noir»[2]. Апошні Даўкаўпіль быў той самы. Тата расказаў яму ўсё пра Кумі-Оры і папрасіў неадкладна прыслаць рэпарцёра з фатографам: такая сенсацыя для газеты. Але галоўны рэдактар паверыў тату не больш, чым перад тым парцье. У таты ад гневу нават твар збялеў, і ён паклаў слухаўку.

«Ну, што ён сказаў?» — спытаў дзядуля і з'едліва ўсміхнуўся.

Тата адказаў, што пры нас, дзецях, ён не можа паўтарыць, гэта было неверагоднае хамства. Але мы ўсё цудоўна чулі, бо галоўны рэдактар не гаварыў, а крычаў у слухаўку.

Дзядуля зрабіў выгляд, што яго гэта вельмі абурыла, што ён паверыць не можа, як такі найшаноўнейшы спадар з такой паважанай газеты мог сказаць такое неверагодна-хамскае. Яму хацелася пазлаваць тату. Яны заўсёды сварацца з-за газет. Тата чытае тыя, што не падабаюцца дзядулю, а дзядуля тыя, якія тата на дух не пераносіць.

Мама ўжо хацела званіць у дзядулеву газету, але тата запратэставаў, і дзядуля таксама. Дзядуля сказаў, што для яго газеты ёсць больш важныя падзеі, чым пісаць пра нейкіх агуркоў-выгнанцаў.

Ад такіх induturbацый —

Ад такіх пературбацый мама абсалютна забыла пра рагу са свініны. Яна не ўключыла духоўку, і да абеда рагу было яшчэ непрапечаным і халодным. Мы елі бутэрброды з каўбасой і ўчарашні бульбяны салат...

У таты пяць фотаапаратаў. Гэта яго хобі. Самы навюткі праз трыццаць секунд пасля здымкаў выдае каляровае фота. З гэтым фотаапаратам тата прабраўся на веранду і сфатаграфаваў караля Кумі-Оры. Яму захацелася пасласць галоўнаму рэдактару фатаграфію Кумі-Оры. Але на здымку замест Кумі-Оры праявілася толькі пустая лялечная каляска і ножка стала. Тата паспрабаваў зняць яшчэ раз, потым яшчэ раз, але на фатаграфіі выходзіла толькі пустая лялечная каляска.

Тады ён прынёс «лейку», «ролейфлекс», японскі фотаапарат і, як ашалелы, абфатаграфаваў Кумі-Оры. З фотаўспышкай і без яе. На чорна-белую стужку і на каляровую. На дзевяціміліметровую і дванаццаціміліметровую.

Потым ён праявіў стужкі ў пральнай машыне і надрукаваў некалькі здымкаў з павелічэн-

Кароль»

нем. Але колькі б ён ні павялічваў, Кумі-Оры не было бачна.

Вечарам кошык для бялізны разбух ад фатаграфій — процьма пустых лялечных калясак і ножак стала.

Дзядуля сказаў, што Кумі-Оры, верагодна, нефатагенічны, а мама дадала: «Тады не трэба больш званіць ні ў якія газеты, ні на тэлебачанне. Калі няма сенсацыйнай фатаграфіі, няма і інтарэсу грамадскасці».

Частка другая

Высвятляецца, навошта ствараюць каралеўскія кароны. Высвятляецца, што склеп патрэбны не толькі для захавання бульбы. Яшчэ высвятляецца, што зноў у нашай сям'і не можа быць адзінага меркавання.

Падчас вячэры Кумі-Оры ўсё яшчэ спаў. Мы па тэлевізары глядзелі дэтэктыў. Наш госць так збіў з панталыку тату, што ён забыў забараніць нам глядзець дэтэктыў.

Акурат калі інспектар крымінальнай паліцыі адкрыў металічную заслону, каб трапіць у каналізацыю і пераследаваць бандытаў, лялечная каляска на верандзе загайдалася. Агуркові кароль прачнуўся. Нікі прывёз яго ў наш пакой. Дзядуля выключыў тэлевізар. Кумі-Оры пачаў крычаць: «Дзе няша кар'ёна?! Нам трэба кар'ёна!» Ён схапіўся за галаву.

Спачатку мы не маглі прыгадаць, дзе карона. Потым Нікі ўспомніў, што мама запіхнула карону ў маразілку. Нікі прынёс карону. Яна была ледзяная. Кумі-Оры яшчэ гучней закрычаў, калі Марціна насунула на яго карону. Тады тата пачаў грэць яе запальніцай. Але занадта разагрэў, да гарачыні.

Увесь час Агурковы кароль енчыў, маўляў, яму неадкладна патрэбна карона, што без яе ён адчувае сябе зусім голым, што думаць не можа і нават сказаць не можа. Нарэшце Кумі-Оры насунуў карону на галаву і ўскараскаўся на татава крэсла перад тэлевізарам. Ён паклаў ножку на ножку, счапіў рукі на пузе і запытаўся ў таты: «Фы здзіўлены? Хочаце дафедацца, хто мы і чаго мы тут шадаем?»

Тата кіўнуў.

Марціна спытала: «Чаго ён заўсёды гаворыць «мы»? Ён жа тут адзін!» Тата сказаў, што ў граматыцы ёсць катэгорыя, якая завецца «ягамосны множны лік», але Марціна нічога не зразумела.

Мама растлумачыла ёй: «Кароль — гэта больш, чым простыя людзі. Таму замест "я" ён кажа «мы». А яму замест «ты» — «Вы», а звычайным людзям ён кажа замест «ты» — «ён».

Марціна ўсё адно нічога не зразумела. Я — таксама. Тут дзядуля шапнуў нам: «Ён так гаворыць, бо ў яго мазгоў няма».

Гэта Марціна зразумела. І я — таксама.

Кумі-Оры адкашляўся і пачаў распавядаць. Яго аповед цягнуўся доўга, бо Кумі-Оры расказвае неяк дзіўнавата. Цяжка яго зразумець. Натуральна, у нас з'явілася процьма пытанняў. Але паступова, да поўначы, усё больш-менш зрабілася зразумелым.

А менавіта вось што: кароль Кумі-Оры з'явіўся з нашага склепа, з ніжняга падвала. У нас іх — два. У верхнім мы захоўваем бульбу, грушы на зіму і слоікі з варэннем. Стары трохколавы веласіпед Ніка таксама там стаіць. Яшчэ там ёсць паліцы з дзядулевымі інструментамі і, самае цікавае, дзверы ў ніжні падвал. За гэтымі дзвярыма пачынаецца стромістая лесвіца. Тата забараніў нам карыстацца ёй. Але ў тым няма ніякай небяспекі. Ну, яна толькі крышку мокрая і слізкая. Але тата, калі аглядаў дом перад пакупкай, пакаўзнуўся на гэтай лесвіцы

Кумі-Оры пацiснуў сваімі агурковымі плечукамі.

«Тады я растлумачу вам, ваша лукаваргоркая Вялікасць, чаму ваш народ — дурны!» — зароў дзед і пасунуўся наперад з фатэля ўсім тулавам.

«Бацька, прашу цябе, — крыкнуў тата, — гэта ж абсалютна нецікава! Не пачынай ты драць струны на цымбалах!»

Мама таксама сказала, што дзеду не трэба нервавацца з-за палітыкі, гэта шкодзіць яго сэрцу. Потым Кумі-Оры распавёў, што ва ўсіх старых дамах са склепамі жывуць агуркова-гарбузовыя чалавечкі і ва ўсіх ёсць свой агуркова-гарбузовы кароль. У вялікіх, старых палацах жывуць нават агурковыя імператары. Але апошнім часам, дадаў ён, падданыя тут і там робяцца вальнадумнымі і здзяйсняюць путчы.

«Толькі не са мной!» — крыкнуў я, бо памятаў, які Агурковы Кароль навобмацак, не хацелася спаць у ложку разам з дражджавым цестам.

І тут тата сказаў, што Кумі-Оры можа спаць з ім. Гэта ўжо было дзіўнавата. Але яшчэ больш дзіўным было, як ён гэта сказаў: «Фаша Фялікасць мёжа спакёйна начафаць са мнёй. Я будзё фартафаць сён Фашай Фялікасці!»

Ён нават не ўсміхнуўся пры гэтым. Я заўважыў, што ён абсалютна не жартуе з агурочкам.

Частка трэцяя

Я раскажу, што ўбачыў у татавым пакоі. Тата жадае на сняданак такое, што ніводны чалавек не будзе есці. І як нечакана парушаецца традыцыя.

У велікодны панядзелак я

Фота www.allevents

прачнуўся рана. Нік яшчэ спаў. Я спыніўся каля дзвярэй пакоя мамы і Марціны, нічога не пачуў. Але з татавага пакоя чулася двухгалосае храпенне. Я асцярожна прыадчыніў дзверы. У ложку, шчака да шчакі, спалі тата і Агурковы Кароль. Карона ляжала на коўдры, Кароль моцна трымаў яе левай рукой, а тата — правай. Я ціхенька зачыніў дзверы і пайшоў на кухню.

На кухні сядзеў дзядуля, піў малако з парцэлянавага кубка і даядаў крошкі ад пірага.

Я сказаў дзеду: «Тата і Агурчэўскі спяць у ложку разам, як, як…» — язык не паварочваўся сказаць «як». «Як салодкая парачка, напэўна?» — спытаў дзядуля.

Я кіўнуў, а дзядуля цяжка ўздыхнуў.

Я наліў сабе кубак малака, і мы з дзедам падзялілі крошкі. Ён даеў карычневыя, а я — жоўценькія. Пакуль клявалі крошкі, дзядуля ўсё паўтараў: «Цудоўненька… цудоўненька…»

Але калі дзядуля гаворыць «цудоўненька-цудоўненька», гэта азначае адваротнае.

«Ты ж яго на дух не пераносіш?» — спытаў я дзядулю.

«Каго яго?» — спытаў дзед, цудоўна ведаючы, каго я маю на ўвазе.

«Ды гэтага… Лукавіча-Агурочніка маю я на ўвазе».

Дзядуля сказаў: «Не».

Тут на кухню прыйшла мама. Яе валасы былі накручаны на бігудзі, а на шчацэ чырванеў вялікі пісяг. Але не сапраўдны, гэта

і вывіхнуў сабе нагу. А калі ён вывіхнуў сабе нагу, значыць, нам нельга хадзіць у ніжні падвал. Інакш, напэўна, мы б раней даведаліся пра кумі-орцаў.

Дык вось, у ніжнім падвале жыў кароль Кумі-Оры са сваімі падвал-кармільцамі і падвал-лісліўцамі, а таксама ўсімі падданымі, якія цяпер больш не хацелі быць яго падданымі. Агурковы кароль распавёў нам, што ён і яго падвал-кармільцы заўсёды ставіліся годна, добра і сардэчна да падданых падвал-лісліўцаў. Але падданыя аказаліся няўдзячнымі і арганізавалі паўстанне. Падвал-кармільцы і падвал-лісліўцы збеглі. Адневерагоднага страху яны так шпарка беглі, што забылі забраць з сабой Кумі-Оры Другога. А вінаватым і падбухторшчыкам паўстання быў адзін шкодны падвал-кармілец, якога заўсёды лічылі за дзівака. Ён падбухторыў насельнікаў падвала. Цяпер Кумі-Оры, усімі пакінуты, шукаў на нашай кухні палітычнага прытулку.

Потым яшчэ Кумі-Оры сказаў, што на гэтым тыдні яго забяруць назад, бо народ без яго жыць не зможа.

«Чаму народ не зможа жыць без яго Вялікасці?» — спытаў дзядуля.

«Бо яны — дурныя і нічога не федаюць! Ім пятрэбны хтось, хто будзе казаць, што рабіць», — растлумачыў Агурковы Кароль.

«Так-так, — сказаў дзядуля, — яны — дурныя! І чаму ж гэта яны дурныя?»

Дзед паправіў, што гэта завецца не путчам, а рэвалюцыяй.

«Не, — сказаў Кумі-Оры, — не! Яны здзяйсняюць путч! Путч! Путч!»

«Рэвалюцыя!» — рыкнуў дзядуля. «Путч! Путч! Путч!» — крычаў у адказ Кумі-Оры.

«Чорт падзяры, — сказаў тата, — гэта адно і тое ж!»

Марціна мовіла: «Калі нехта прыходзіць з салдатамі, закрывае парламент, саджае ў турмы людзей, якія незадаволеныя новым ладам, і забараняе газетам друкаваць усё, што яны хочуць, то гэта путч. А калі падданыя выганяюць караля прэч, адкрываюць парламент, прызначаюць выбары і выдаюць газеты, то гэта — рэвалюцыя!»

Тата спытаў, адкуль яна даведалася пра такую ахінею. Марціна сказала, што гэта не ахінея. Калі б яна ведала пра гэта яшчэ да экзамена па гісторыі, то атрымала б не «добра», а «выдатна». Тата буркнуў, што пры сустрэчы з новым настаўнікам па гісторыі ён скажа ўсё, што думае на гэты конт. Кумі-Оры быў цалкам згодны з нашым татам.

Дзесьці каля апоўначы Кумі-Оры сказаў, што ён зноў стаміўся, але ні ў якім разе не будзе спаць адзін у пакоі, бо, магчыма, падданыя цікуюць за ім і збіраюцца яго забіць. У лялечнай калясцы таксама ён спаць не можа, бо яна рыпіць і грукоча. Ад гэтага ён можа прачнуцца і спалохацца. Нарэшце ён прыняў рашэнне: «Мы будзём спаць у ложку з адным з фас!»

бігудзі пакінулі свой адбітак. Напэўна, усю ноч яна праспала на бігудзях. Адной рукой мама расцірала пісяг, а другой прасейвала каву праз фільтр.

Тое, што мы не павіталіся з мамай, а яна з намі — гэта ўжо завядзёнка. З мамай можна размаўляць толькі тады, калі яна пап'е кавы. Да тага моманту яна сама не прамаўляе ні слова.

Мама заварыла каву і зрабіла глыток. «Добрай велікоднай раніцы, — сказала яна, расціраючы пісяг, а потым прамармытала: — Ну і дурноцце сёння ноччу прыснілі!»

Я прамармытаў: «Калі ты прысніла Агурквіча з каронай, то гэта быў ніякі не сон!»

«Шкада», — сказала мама. Яна размяшала каву, хоць п'е яе заўсёды без малака і цукру — размешваць там няма чаго. Гэтак мы доўга яшчэ сядзелі. Мама размешвала каву, а мы з дзедам клявалі крошкі.

Потым прыйшоў Нік. Мама позна заўважыла, як ён выцягнуў з маразілкі сунічнае марозіва. Яна пачала лаяцца на Ніка, калі ён ужо даядаў яго. Нік захныкаў і заенчыў, што сёння Вялікдзень, што тады навошта ўвогуле Вялікдзень існуе, калі нельга з'есці хаця б адно-адзінае сунічнае марозіва.

Тут і Марціна прыйшла і пачала скардзіцца, што з-за ўсіх гэтых енкаў-хныкаў яе ранішні сон сапсаваны. Яна ўзяла ў Ніка спадачак з марозівам, пераклала ў келіх для піва, абпырскала содавай вадой зверху і сказала, што марозіва з содавай –самы лепшы сняданак для дзяцей і што Ніку пажадана сціхнуць.

Але мама выкінула марозіва з содавай у рукамыйнік і прыкрыкнула на нас, што калі мы думаем, што можам рабіць тое, што захочам, то вельмі памыляемся. Потым мама супакоілася, Нік атрымаў какаву, а Марціна прыгатавала гарбату для прачысткі крывяноснай сістэмы. Я зірнуў у вакно.

Неба было блакітным з адзінай бялюткай хмаркай. У завулку, перад нашымі садовымі веснічкамі, стаяў спадар Гаўліца і свістаў. Гаўліца штораніцы, а восьмай гадзіне, стаіць каля нашага дома і свістам кліча свайго сабаку. У пятнаццаць хвілін на дзявятую прыбягае сабака, і Гаўліца перастае свістаць.

Калі сабака з'явіўся, я падумаў: зараз пятнаццаць хвілін на дзявятую, неба такое ж блакітнае, як і раней, прыйшоў час апранацца. Бо кожны год а дзявятай раніцы мы едзем у велікоднае падарожжа. «Гэта традыцыя», — сказаў тата. Ехаць павінны ўсе, нават калі ў каго-небудзь з нас насмарк. Мы ўжо нават прызвычаіліся не аднекваца, бо вынік будзе аднолькавы. Тата проста шалее, калі хто-небудзь з нас не хоча ехаць — мы ў гэтым выпадку, бачыце, парушаем традыцыю! У падарожжа мама і Марціна заўсёды мусяць апранаць дырндль[3], а мы з Нікам — скураныя штаны.

Акурат калі я разважаў пра гэта, на кухню прыйшоў тата. Ён сказаў «Добрай раніцы!» і адчыніў шафу пад рукамыйнікам, дзе мы трымаем бульбу з цыбуляй. Ён выцягнуў кошык і пачаў аберуч корпацца ў ім.

«Што ты там шукаеш?» — спытала мама.

Працяг на стар. 18 (12) »

«Бывай, Агурковы Кароль»

« Заканчэнне.
Пачатак на стар. 16 (10)

«Праростлыя бульбіны!» — адказаў тата.

«Пра... якія?» — спытала мама. У яе позірку чытаўся жах.

Тата сказаў, што шукае клубні з парасткамі, гэта і ёсць прарослая бульба.

Мама адказала, што ў нас толькі свежая бульба, вышэйшага гатунку. Але тата працягваў корпацца ў бульбе.

Маме карцела даведацца, навошта яму спатрэбілася прарослая бульба, і тата ёй растлумачыў, што яна патрэбна яму на сняданак.

«Ты будзеш есці на сняданак бульбу з парасткамі?!» — узрушана закрычаў Нік.

«Пакуль не, — сказаў тата, — кароль Кумі-Оры жадае!»

Нікі падбег да кухоннага пуфа, лёг на жывот і вывудзіў з-пад яго шэсць бульбін з даўжэзнымі парасткамі: «Яны тут з Калядаў ляжаць! Такія падыдуць?»

Тата сказаў, што самае тое і што гэта вялікае свінства — трымаць бульбу пад рукамыйнікам, гэта сведчыць пра нашу неахайнасць ва ўсім. Потым ён прабурчэў, што нам трэба паспяшацца і не забыць дажджавікі, у дадатак маме неабходна было запакаваць старую коўдру, дзядулю заправіць падарожны халадзільнік, Марціне пакласці ў багажнік бадмінтон, мне працерці задняе шкло ў машыне, а Ніку дзвярныя замкі, і не дай Бог мама забудзе вострыя нож і папяровыя сурвэткі.

«А што будзе рабіць Агурковы Кароль, калі мы паедзем?» — спытаў Нік.

Тата растлумачыў, што Агуркевіча мы возьмем з сабой і ён будзе сядзець у мяне на каленях. І тут я гучна крыкнуў «Не!» і адразу яшчэ раз «Не!». «Тады ён будзе сядзець на каленях у Ніка!» — вырашыў тата. Нік нічога не меў супраць. Але мама растлумачыла, што ў яе на каленях будзе сядзець Нік і ёй не вельмі хочацца, каб зверху яшчэ сядзеў Агуркевіч, яна ж не п'едэстал для брэменскіх музыкаў.

Тата з запытальным позіркам паглядзеў на Марціну. Марціна адмоўна пахітала галавой. Адначасова захітаў галавой і дзядуля. Тата пачаў крычаць на нас. «Хтосьці з вас абавязаны ўзяць Кумі-Оры!» — рыкаў ён. Сам ён яго не можа ўзяць, бо будзе сядзець за стырном.

«Ён мне не сімпатычны», — прабурчаў дзядуля.

«Ён нібы кавалак цеста!» — сказаў я.

«У мяне Нік будзе сядзець на каленях! Мне дастаткова!» — адмовілася мама.

«Я яго баюся!» — піскнула Марціна.

Тата працягваў крычаць, што мы няўдзячныя, што мы сораму не маем. Ён бегаў туды-сюды паміж ваннай і кухняй, пры тым адначасова мыўся, галіўся і апранаўся. Калі скончыў, ён зыркнуў на нас злымі вачыма і спытаў: «Ну! Хто возьме да сябе на калені Караля?»

Дзядуля, мама, Марціна і я адмоўна захіталі галовамі. Гэта ўвогуле быў першы раз, калі мы адзінагалосна не падпарадкаваліся тату. Нас гэта вельмі здзівіла, але яшчэ больш здзівіўся тата.

Ён, белы ад злосці, пабег у свой пакой. Забраў Кумі-Оры, аднёс яго ў гараж і пасадзіў у машыну на задняе сядзенне. Ніку ён сказаў: «Хадзем, Нік, самі паедзем!» На нас ён наўмысна ніводнага разу не зірнуў.

Ад злосці ён так імкліва выехаў з гаража, што левым пярэднім колам наехаў на куст ружаў, а таксама перакуліў гіпсавага гнома і тачку. Ён вылецеў з варот на вуліцу, быццам хацеў выйграць Гран-пры Манака.

Бульбіны з парасткамі валяліся на стале. Мама сабрала іх, выкінула ў памыйнае вядро і ўпікнула нас, што мы яе не падтрымліваем, што яе любімыя дзіцяткі, выцягваючы бульбу з-пад кухоннага пуфа, наносяць ёй удар у спіну. Потым мама сказала, што цэлы дзень мы можам рабіць, што захочам. Яна пайшла зноў спаць.

Дзядуля пазваніў свайму сябру — «дружбаку Бергеру». Ён дамовіўся з ім пра ранішнюю «пасядзелку» ў кавярні і гульню ў кеглі.

Частка чацвёртая

Велікодны панядзелак без традыцыі. Абвастрэнне па ўсіх франтах. Пасля гучнай сваркі — ціхі кампраміс.

Я пайшоў у басейн. Мама дала мне грошы, каб я змог купіць на абед у буфеце пару сасісак з гарчыцай.

Але я не пайшоў у буфет. Губер Эрых, які таксама ходзіць са мной на плаванне, запрасіў мяне паабедаць у яго дома. Рэч у тым, што на Вялікдзень ён застаўся адзін. Яго бацькі з маленькай сястрычкай паехалі ў падарожжа. Эрых не захацеў выправіцца з імі. Яго бацька, у адрозненне ад нашага, не прытрымліваецца нейкіх традыцый.

Увогуле ў Эрыха дома шмат што зусім па-іншаму, чым у нас. Эрыху не трэба перапытваць па дзесяць разоў, ці можна яму пайсці ў басейн, ці можна яму схадзіць у кіно, ці можна яму завітаць да сябра. Эрых гаворыць, што ён можа рабіць амаль усё, што пажадае. Але яшчэ Эрых кажа, што ў гэтым ёсць свае недахопы: для іх сям'і, безумоўна. Напрыклад, яго мама таксама робіць, што хоча. Часам ёй не хочацца гатаваць, часам не хочацца прасаваць бялізну. Яна мяркуе, што ў Эрыха рукі не адваляцца, калі ён разок-другі сам адпрасуе сваю кашулю.

Не ведаю, ці адваляцца рукі ад прасавання кашулі. Я яшчэ ніводнага разу не прасаваў кашулю. І прас я ніколі не трымаў у руках...

Усё роўна ў Эрыха незвычайна весела. Яго пакой — гэта Шлафенландыя[4] і Раздзяўбанія адначасова. На падлозе паўсюль валяюцца і кнігі, і карты, і плаўкі, а зверху яшчэ і падручнікі. На адной сцяне ён намаляваў пастэльнымі алоўкамі фрэску. А на дзвярах аграмаднымі літарамі напісаў: «Уваход для дарослых забаронены!»

Ілюстрацыя www.amazon

Мы прыгатавалі сабе яечню з вяндлінай. Потым пайшлі ў кіно на «Аднойчы на Дзікім Захадзе». Потым выпілі па шклянцы «Кока-колы» ў бары «Гоў-гоў», пагулялі ў пін-бол.

У «Гоў-гоў» сядзела Марціна з Бергерам Алексам, там сабралася процьма дзяцей з нашай школы. У «Гоў-гоў» шмат каго можна сустрэць з нашай школы. Дарослыя сюды не наведваюцца. Тут стаіць такі вэрхал! Але Марціна і я былі тут упершыню. Тата ніколі не дазваляў нам хадзіць у «Гоў-гоў». Ён кажа, што паходы ў карчму не для дзяцей. Але Марціна даўно не дзіця. А «Гоў-гоў» ніякая не карчма. Там усе п'юць толькі «Колу». Але тата супраць яе таксама. Ён сцвярджае, што яна раз'ядае страўнік. Ва ўсякім разе яму лепш было б, калі б мы пілі толькі самаробны слівавы кампот. Але наш слівавы кампот гідкі, і жывот потым ад яго круціць.

Мы пайшлі з Марцінай дадому, калі пачало вечарэць. Марціна распавяла мне, што Анні Вестэрман зайздросціць ёй з-за Бергера Алекса, а я распавёў ёй, што палепшыў свой вынік у кролі на адну дзясятую секунды.

Таксама я сказаў, што ёй абавязкова трэба паглядзець «Аднойчы на Дзікім Захадзе». Мы так паразумеліся, што я паабяцаў ёй пазычыць грошы на кіно.

Калі мы прыйшлі дадому, татава машына ўжо стаяла ў гаражы. Мама была на кухні. Яна адбівала шніцалі. Яна так іх дубасіла, што ўвесь стол падскокваў. «Злуецца, бо мы позна вяртаемся дадому!» — прашаптаў я Марціне. Але памыліўся: яна размаўляла з намі абсалютна нармальна. Верагодна, яна злавалася на кагосьці іншага.

Нік быў на верандзе, дзядуля яшчэ не вярнуўся. Тата сядзеў у сваім пакоі, а кароль Кумі-Оры ляжаў у зале на канапе і глядзеў лялечны спектакль па тэлевізары.

Я прайшоў каля яго. Ён сказаў: «Хлёпчык, пафярбуй мяне пазнёгці!» Рукой ён паказаў на свае ногі.

У яго на вялікім пальцы аблупіўся чырвоны лак.

Я сказаў Кумі-Оры: «Мы Фам не слюга!» і пайшоў далей. Я пайшоў на веранду, каб даведацца ў Ніка, як прайшло падарожжа. Нік быў вельмі сумны. Ён распавёў, што ў машыне Кумі-Оры зрабілася моташна, бо ён не прызвычаены да аўтападарожжаў. А на лузе сонца напякло яму галаву, і калі яны захацелі паабедаць у прыдарожнай карчме, то гаспадар, убачыўшы Агуркевіча, не пусціў іх, і яны былі вымушаны галоднымі ехаць далей.

«Нік, браточак, — пацікавіўся я, — можа, ты ведаеш, што тата будзе рабіць з гэтым Агуркевічам?»

Нік адказаў: «Тата будзе абараняць яго і спрыяць ва ўсім, каб ён зноў зрабіўся каралём!»

«Зусім з глузду з'ехаў! — сказаў я, а потым дадаў: — Ён сам не верыць у гэта, наш яснавяльможны татуся!»

Нік заўпарціўся, закрычаў: «Тата зробіць усё! Тата ўсё можа!»

«Буду апладзіраваць яму адной рукой!» — адказаў я.

Нік вылупіў на мяне свае вочы, бо не ведаў, што гэта азначала. Ды і адкуль ён мог ведаць, гэта быў новы выраз замест «Была ў сабакі хата».

Тут мама паклікала нас вячэраць. Са свайго пакоя выйшаў тата. Ён паклаў сабе на талерку тры бульбіны, шніцаль і зноў знік. Ён заўсёды так робіць, калі злуецца на нас. Кумі-Оры ўзняўся з канапы і пайшоў следам за татам. Потым тата яшчэ выходзіў са свайго пакоя і вяртаўся на кухню.

Мама крыкнула яму наўздагон: «Прарослую бульбу я ў памыйнае вядро выкінула!»

Нейкі час тата прасядзеў на кухні. Потым, раззлаваны, прайшоў праз наш пакой, у руцэ ён нёс прарослыя бульбіны.

У Марціны ад страху відэлец выпаў з рукі.

«Ён сапраўды корпаўся ў памыйным вядры», — прастагнала яна.

«Раней яго ад аднаго толькі выгляду памыйнага вядра трэсла! — сказаў Нік, а потым дадаў: — Ён, напэўна, закаханы ў гэтага Агурковага Караля!»

«У любым выпадку, праз мяне, — цяжка ўздыхнула мама, — ён ні разу не корпаўся ў памыйным вядры!»

Вечарам, калі мы леглі спаць, мама з татам пасварыліся. Яны вельмі гучна сварыліся. У маім пакоі добра было чуваць. Марціна і Нік употайкі дацыбалі да майго пакоя, каб таксама паслухаць.

Мама сказала, што кароль Кумі-Оры мусіць пакінуць наш дом. Якім чынам — ёй усё роўна. Але ў доме яна яго больш не пацерпіць. Тата адказаў, што кароль Кумі-Оры ў любым выпадку застанецца жыць у нас; ён запатрабаваў, каб мама была ветлівай з ім, гэтага ён патрабаваў і ад нас.

Мама крычала, што тата не дазваляе трымаць дома ні сабакі, ні ката, ні нават марской свінкі ці залатой рыбкі, хоць гэта патрэбна дзецям, а цяпер для сябе ён завёў нейкага агурка-гарбуза!

Тата абураўся, што ніякі гэта не агурок-гарбузок, а вельмі няшчасны кароль, які трапіў у бяду!

Мама не сунімалася, пляваць яна хацела на ўсякіх там каралёў у бядзе!

Тата таксама не сунімаўся, ён крычаў, што ўсяляк будзе падтрымліваць бядовага караля, бо ў яго ёсць сэрца і ён умее спачуваць.

Мама ажно ўскіпела: «Ніякага сэрца ў агурка няма, ніякага спачування! Смех ад гэтага разбірае!» Пасля яна доўга смяялася. Але смех быў не зусім вясёлы.

Тут ужо тата зарагатаў, маўляў, яна нічога не разумее, не разумее, якое аграмаднае значэнне мае кароль Кумі-Оры для нашага дома!

Да іх размовы далучыўся дзядуля. Ён супакоіў іх. Тата і мама прыйшлі да кампрамісу. Мы толькі палову слоў расчулі, але галоўнае было зразумела: Кумі-Оры застаецца жыць у татавым пакоі і не будзе з яго выходзіць. Тата сам будзе клапаціцца пра яго і гатаваць ежу. Прарослую бульбу ён будзе купляць сам. Для мамы і для нас будзе лепш увогуле не бачыць Кумі-Оры. Адзінае, пра што яны не дамовіліся, гэта — ці будзе мама прыбіраць татаў пакой.

Перад тым, як вярнуцца да сябе, Марціна сказала: «Калі б гэты Агуркевіч быў агурком з душой, ён бы даўно бясследна знік. Ён што, не заўважае, што гэта з-за яго сварацца!?»

Нік не мог дапетрыць. «Дурныя вы, — сказаў ён, — кароль — цудоўная цацка!»

---

1 Сапраўднае імя вядомага амерыканскага баксёра Мухамеда Алі.
2 «Чорны кот» (франц.).
3 Жаночы нацыянальны касцюм у Аўстрыі, Швейцарыі і паўднёвай Нямеччыне.
4 Краіна з нямецкіх казак, дзе жывуць гультаі. Літаральна: краіна гультаяватых малпаў.

Пераклад зроблены з выдання: © Christine Nöstlinger, «Wir pfeifen auf den Gurkenkönig»: Gulliver 1254 – Beltz & Gelberg, 2011.

**Пераклаў з нямецкай мовы
Арцём Арашонак**

Літаратурная Беларусь

Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА.
Тэлефон для даведак: **(8-017) 200-80-91.** Адрас электроннай пошты: **sbp@tut.by**